જરા શંકા થતી હતી, પણ અત્યારે પૂરતો અનુભવ મળ્યો છે કે, એમાં જરાપણ શંકાનો સંભવ જ નથી. હું ધારૂં છું કે તું કદાચ લજ્જાના યોગે મારા પ્રેમનો સ્વીકાર કરતાં અચકાતી હોઇશ. પણ એમ ધારવામાં તારી ભૂલ થાય છે. હું તારા માટે મારૂં સર્વસ્વ ખુવાર કરવાને તૈયાર છું, માટે તારે લજ્જા ધારણ કરવાનું કાંઇ પ્રયોજન જ નથી. જો પ્યારી ! તું નથી જાણતી કે મારામાં કેટલી બધી શક્તિ છે ? હું મારી માયાની શક્તિથી તારા તે આશક મદનને ક્ષણ માત્રમાં વાયુના ગોળાની પેઠે મારી શકું તેમ છું, પરંતુ ફક્ત તારા માટે જ તેમ કરતો નથી. મારી સત્તા એટલી બધી વિશાળ છે કે, મારા પોકારથી આખી ભૂમિ કમ્પી જાય તેમ છે. હું સર્વ પિશાચોનો પતિ છું—બાદશાહ છું. કોઈ પણ પિશાચ મારી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી શકે તેમ નથી. પ્રિયે ! ચંદ્રાનને ! તારા જેવી ચંદ્રિકાને માટે ચાતક તલપી રહ્યો છે તેની તૃષાનું નિવારણ કર. તું ઉદાર કહેવાય છે તો તે ઉદારતાનો આ પિશાચનાથને કાંઇક પણ પરિચય કરાવ. અત્યાર સુધી તેં મારી પ્રબળતા તથા સત્તા જાણ્યા વિના મારા માટે જે કઠોર વચનો ઉચ્ચાર્યાં છે તેની હું ઉદારતાથી ક્ષમા આપું છું, તો તું પણ મારી ઉદારતાને બદલે તારી ઉદારતા દર્શાવ. પ્રણય સમુદ્રની સ્વામિની ! તારા અધિકારમાં અત્યારે પ્રેમનો આખો સમુદ્ર ભર્યો છે, તેમાંથી થોડોક પ્રેમરસ ચખાડીને આ ટળવળતા તૃષાતુરને શાંત કર. હવે તું મારી પ્યારી થા અને મારા કંઠમાં તારી ભુજારૂપ માળાનું આરોપણ કર."

"અરે ! કપટી દુરાચારી કામી, આટલું કહેવા છતાં તને જરા પણ બુદ્ધિ ન આવી ? તું એક સાધારણ વનમાં ચરી ફરનાર શિયાળવો હોવા છતાં મૃગવિદારક કેસરીની પ્રિયતમા સિંહણીનો સ્વામી

થવા ઇચ્છે છે ? સડેલાં ફળનો ખાનાર એક તુચ્છ ગુલામડો અમર-ફળની આશા રાખે છે ? પણ નહિ—પાપી તારી તે મનોભાવના કદાપિ ફળીભૂત થશે નહિ. તું એક સાધારણ શક્તિથી આટલો બધો ગર્વિષ્ટ બની ગયો છે, પણ તારો તે ગર્વ અવિચળ રહેવાનો નથી. સતીનો સહાયક ગર્વભંજન મધુસૂદન થોડા જ સમયમાં તારા ગર્વના ચૂરેચૂરા કરી નાંખશે. તારા હૃદયમાં વ્યાપેલા અભિમાનને નષ્ટ કરી નાંખશે. જે વસ્તુપર તારો અધિકાર નથી, જેને મેળવવાને તું લાયક નથી, તેને માટે તારા મનમાં આવી તીવ્ર આકાંક્ષા કેમ ઉત્પન્ન થઇ આવી છે ? તું પિશાચોનો પતિ છે તો હું પણ સતી છું. સતીના બળ આગળ પિશાચોનો પતિ તો શું પરંતુ સાક્ષાત્ દાનવ સમુદાયનો ગુરુ શુક્રાચાર્ય પણ અશક્ત બની જાય છે. સતીની વાર લઇને તેની ધરતી માતા પણ ધાઇ આવે છે. તું એમ ન ધારતો કે હું નિરાધાર છું. નિરાધારનો આધાર પણ ઇશ્વર છે. ઇશ્વર સર્વનો સહાયક છે. પિ-શાચ ! જા તું અહીંથી તારાં કાળાં મોઢાંને દૂર કર અને મને અ-હીંથી જલ્દી જવા દે. નહિ તો આ ક્ષણે જ તું બળીને રાખ ખાખ થઇ જશે.”

“અફસોસ ! તારી મતિમાં અત્યારે કોઇ ભૂત ભરાયું હોય એમ જણાય છે, નહિ તો તું આવા શક્તિમાન પુરુષનો અનાદર કદાપિ કરે જ નહિ એવી મારી દૃઢ માન્યતા છે. તને હું મારા પ્રાણથી પણ પ્રિય ગણું છું. પરંતુ તારા હૃદયમાં પ્રીતિનો અંશ માત્ર પણ જણાતો નથી. તું પ્રેમહીન પાષાણ છે. તને તારા પોતાના ભ-લાનો પણ વિચાર નથી. શું કરૂં કે તારી મોહિની મૂર્ત્તિએ મને છેક અંધ બનાવી દીધો છે, નહિ તો તને બતાવી આપત કે પિશાચ-નાથની યાચનાના અનાદરનું પરિણામ કેવું ભયંકર આવે છે. જો તારા

કુમાં આવી તીવ્ર શક્તિ ન હોય તો હું તારાં કઠોર વચનોના બદલામાં તારા પ્રાણનો નાશ કરત અને તારા લોહીનું પાન કરીને મારા આ ઉકળતા હૃદયને તૃપ્ત કરત. પણ શું કરૂં લાચાર છું, તારી સુંદરતાનો ગુલામ તાબેદાર છું." આ કહી તેણે એક પિશાચને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે;—"કુબ્જક ! આ દુષ્ટને માયાવી કેદખાનામાં કેદ કરીને જીંદગી સુધી ન છૂટી શકે એવો સખ્ત બંદોબસ્ત કરો. જો તે મારી સાથે લગ્ન કરવાને કબૂલ થાય તો જ મારી પાસે તેને લઈ આવજો."

કુબ્જકે રમાને પકડીને એક અંધારા કૂવામાં ફેંકી દીધી.

પ્રકરણ ૭ મું

જ્યાં જૂઓ ત્યાં પ્રપંચ !

"નખ્‌લે ઉમ્મીદ મેરા આહ ન ફુલા ન ફલા;
ચલ ગયા બાદે ખિઝાંકા અભી આકર ઝોંકા;
ગુલશને હસ્તીમેં શાદાંબી કે બદલે મરા,
એ્ઓ બનહીસે હુવા જાતા હય અબ બનતારા;
મુઝેકો એવ્‌ક્તકે મરનેસે બચાલે બહના;
મોતકે પન્જેસે લિલ્લાહ છુડાલે બહના.

હશ્ર

હવે અમો રમાને અહીંજ મૂકીને પુનઃ રણધીરની ઠગાઇની કેટલીક બીના લખીએ છીએ અને તે સાથે લલિતા તથા કમલા નામક ચતુર ચપળાઓની ચાલાકીનો પણ કાંઇક ઇશારો કરીએ છીએ.

તે બન્ને જણીઓએ એક એક ચૂસ્ત પાયજામો પહેર્યો હતો તથા બન્નેના પગમાં આસ્માની રંગના સુંદર મોજાં શોભતાં હતાં. ઝીણી મલમલનાં કુરતાંથી તેમણે પોતાના શરીરને ઢાંકી દીધું હતું. અને મસ્તકપર બન્ને જણીઓએ જૂદાજૂદા રંગના પંજાબી સાફા બાંધ્યા હતા. તે ઉપરાંત મુખપર કોઇ એક પ્રકારનો રોગાન તથા તેલ લગાડીને તેમણે પોતાના મુખનો રંગ એવો બદલાવી નાંખ્યો હતો, કે જે જોતાંની સાથે જ સ્હામા માણસના મનમાં જાણે તે બન્ને જણીઓ કાંઇક બીમાર અને જખમી હોય તેવો ભાસ થઈ આવતો હતો. ઘેરથી નીકળતી વેળાયે તેમણે પોતાનો વેશ બદલવાનો કેટલોક સામાન, બે ખુલ્લી તલ્વારો અને બે પાણીદાર ઘોડા પણ સાથે લીધા હતા.

આ પ્રમાણે પોતાનો પોશાક બદલાવી લીધા પછી તેમજ જોઇતો સરસામાન લઇ લીધા પછી તે બન્ને જણીઓએ માર્ગમાં પોતાનાં નામ પણ ફેરવી નાખ્યા હતાં. લલિતાએ પોતાનું નામ કિશોર રાખ્યું હતું અને કમલાએ '**મોહન**' એવું ઉપનામ ધારણ કર્યું હતું.

રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં પ્રથમ કિશોરે કહ્યું કે:–મોહન ! જો **ચપળા** (**મોહિની**) નો પત્તો અત્યારે મળી જાય તો કુમાર (રણધીરસિંહ) આપણાપર કેવા પ્રસન્ન થાય વારૂ ?"

મોહને ઉત્તર આપ્યું:—"ચપલાનો ભેદ અનાયાસ જ મળી આવે તો તેમાં કાંઇ અચંબો પામવા જેવું નથી. પણ ચાલો પ્રથમ આપણે મડદાંના મંદિર (મોહિનીના તિલસ્મી અથવા ભેદભરેલા

મહેલ) નો પત્તો તો મેળવી આવીએ. મારા ધારવા મૂજબ ત્યાંથી તમામ જાતની બાતમી મળી આવશે. "

કિશોરે કાંઇક વિચારીને કહ્યું કે;—" પણ જો મોહન આપણે કેટલા બધા વેળાસર આવી પહોંચ્યા છીએ. દસ કોસનો પંથ તો લગભગ પંદર મિનિટમાં જ આપણે કાપી નાંખ્યો છે. જો આ સ્હામે જણાતી ટેકરીપરજ મોહિનીનો તે ભેદભરેલો મહાલય તથા તેનો દુર્ગમ દુર્ગ આવેલો છે અને આપણે અત્યારે ત્યાંજ જવાનું છે. "

મોહનલાલે સલાહ કરવાની રીતિથી કહ્યું કે;—" પણ હવે આપણે છૂપાઇને ચાલવું જરૂરનું નથી. આપણે આપણી ખરી ઓળખાણને ન પ્રકટ કરતાં કેવળ મુસાફરોનું સ્વરૂપ ધારણ કરી લેવાની અગત્ય જણાય છે. આમ કરવાથી આપણને કોઇ જાણીતું માણસ પણ ઓળખી શકશે નહિ અને આપણું કામ પણ સરળતાથી સફળ થશે. "

બંને જણીઓ ઘોડાપરથી નીચે ઉતરીને પ્રથમ જણાવેલા શિવાલય પાસે આવી લાગી અને પોતપોતાના ઘોડાને તેમણે એક વૃક્ષ સાથે બાંધી દીધા. આ સમયે અચાનક તેમની નજર બે અજાણ્યાં માણસોપર પડી. એ જોઇને તેઓ માંહોમાંહે બહુજ ધીમે ધીમે આ પ્રમાણે વાતચીત કરવા લાગી:—

પ્રથમ કિશોર નામધારક લલિતાએ પોતાની સોબતી મોહન નામ ધારક કમલાને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે;—" જો, સ્હામેથી પેલા બે પુરુષો આવતા જણાય છે. મને લાગે છે કે તે મદનના ઠગારા જાસુસોજ હશે, માટે કાંઈ પણ ગફલત થવા ન પામે તેની ખાસ સાવચેતી રાખજે. મામલો કટાકટીનો છે. આપણા જીવ પણ જોખમમાં આવી પડયા છે, માટે બધી બાબતોનો વિચાર કરીને આગળ પગલું ભરજે, પણ લપસી ન જવાય તેની સંભાળ રાખજે. મદનના જાસૂસો બડા

ચાલાક અને ખેલાડી છે, તેમને દગાબાજી કરતાં જરા પણ વાર લાગતી નથી. માટે ચેતીને ચાલજે.”

મોહને જવાબમાં જણાવ્યું કે;–“ કેશવ ! એ બાબતમાં તું જરા પણ ફિકર રાખીશ નહિ. આ મોહન નામને ધારણ કરવાવાળી કમલા કાંઇ કાચીપોચી નથી કે જે તેવા નાદાન જાસૂસોથી ઠગાઇ જશે. પ્રથમ તો હું તેમનેજ પાણી પાઈશ એટલે તેઓ મને શું કરી શકશે ? હું મારા જીવના જોખમે તેમને પહોંચી વળીશ. પણ હવે એ વાતને બંધ કર કારણ કે તે લોકો છેક આપણી નજીકમાં આવી પહોંચ્યા છે, તેથી જો કદાચ આપણને ઓળખી જશે તો આપણે પાછાં મોટી આફતમાં સપડાઇ જઇશું.”

આ સમયે માર્ગે ચાલનારા એ મુસાફરોમાંના એક મુસાફરે પોતાના બીજા એક સોબતીને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે;–“ સુંદરસિંહ ! આપણી રચેલી બધી બાજી ઊંધી વળી ગઈ. હાય ! આપણી બધી મહેનત ધૂળમાં મળી ગઇ. હવે આપણે શું કરીશું વારૂ ?”

સુંદરસિંહે કહ્યું કે;—“ આમ નિરાશ થવાનું કાંઈ કારણ ?”

વીરસિંહે દિલગીરી દેખાડતાં કહેવા માંડયું કે;–“ અફસોસ ! કે રમા આપણા હાથમાં ન આવતાં દુશ્મનોના હાથથી પણ ચાલી ગઇ. જો કદાચ દુશ્મનોના હાથમાં આવી હોત તો કોઈ ચાલાક ઠગારા અથવા જાસૂસ દ્વારા પણ તેને છોડાવી શકત, પણ હવે એ આશા રાખવી પણ વ્યર્થ છે. હાય ! તેને ઉપાડી જનાર પાપાત્માનો પતો ક્યાંથી મેળવી શકાશે ? આપણે તેનું નામ સાંભળ્યું નથી અને ઠેકાણું પણ જોયું નથી, તેના હાથમાંથી રમાને શી રીતે છોડાવી શકીશું ? અરેરે ! રમાના વિયોગથી બિચારા મદનની શી દશા થશે ? સુંદરસિંહ ! આપણે હવે તે દુનિયાની અપ્સરા રમાને ક્યાંથી શોધી કાઢીશું ? તેને પાપીઓના પંજામાંથી છોડાવવાની શી વ્યવસ્થા કરીશું ?”

સુંદરસિંહે પણ તેવાજ ઢીલા અવાજે જવાબ આપ્યોઃ—"**વીર**-**સિંહ** ! મને લાગે છે કે હવે આપણાપર આપણો દૈવજ રૂઠયો છે, નહિ તો આપણી આટલી બધી મહેનત બરબાદ જાય ખરી કે? આપણે કરીએ છીએ કાંઇ અને પરિણામ પણ કાંઇક જૂદુંજ આવે છે. આ સર્વ આપણા કમનસીબનો ફેર છે અથવા તો આપણી નિરાશાનાંજ સ્પષ્ટ ચિન્હ છે. પણ હા—તમે રમાને લઈ જનાર માણસને બરાબર ઓળખ્યો હતો ખરો કે? કદાચ તે પાપાત્મા રણધીરનો કોઇ દુષ્ટ ઠગારો સોબતી હોય નહિ !"

વીરસિંહે કહ્યુંઃ—"નહિ. નહિ. મને ચોક્કસ ખાત્રી છે કે તે રણધીરના પક્ષનો માણસ નંહોતો, પણ બીજા કોઇ સમુદાયનોજ સોબતી હતો. શું સર્વ ઠગારાઓમાં મુખ્ય ઠગ ગણાતા અને ચાલાક ખેલાડીના નામથી ઓળખાતા આ વીરનર **વીરસિંહ**ની આંખમાં ધૂળ નાંખીને રણધીરનું કોઇ પણ મનુષ્ય રમાને લઇ જઇ શકે ખરૂં કે? કદાપિ નહિ. હું તેના તમામ જાસૂસો તથા ઠગોને ઘણીજ સારી રીતે ઓળખું છું, એટલે મને પક્કી ખાત્રી છે કે રમાને લઇ જનાર મનુષ્ય કોઇ જૂદાજ મંડળનો હતો."

આ સાંભળી સુંદરસિંહે કાંઈક વિચાર કર્યા પછી કહ્યું કે;—"ત્યારે તે કોઇ દાનવ અથવા પિશાચજ હશે. શયતાન સિવાય આવું સાહસી કામ બીજા કોઇનાથી કદાપિ બની શકેજ નહિ. હશે ગમે તે હો, પણ આપણે રમાનો પત્તો તો અવશ્ય મેળવવોજ જોઇએ. પિશાચના પંજામાંથી એ મધુરી રમાને છોડાવી લાવ્યા સિવાય આપણો છૂટકો થવાનો નથી. આપણે જે કાર્ય માથે લીધું છે ને ગમે તે જોખમે પૂરૂં કરી આપવું એ આપણી સહુથી પહેલી ફરજ છે. જો આપણે કાયર થઇને બેસી રહીશું તો બિચારા **મદન**ની શી સ્થિતિ થશે

તે તો તમે જાણોજ છે. એટલે જીવ આપીને પણ આપણે તેની પ્રિય પ્રતિમા રમાને લાવી આપવી જોઇએ."

વીરસિંહ બોલ્યો કે;—"હા કદાચિત્ તેમજ થયું હશે. તેમાં જરા પણ શંકા નથી. કોઇ પિશાચ અથવા તો શયતાનજ રમાને ઉપાડી ગયો હશે. સાધારણ મનુષ્ય મારા હાથમાંથી તે મોહક મૂર્તિને લઇ જાય એવું કદાપિ બનેજ નહિ."

સુંદરસિંહે ખેદની સાથે કહ્યું કે;—"હાય! ત્યારે તો ભયંકર અનર્થ થયો!"

એવામાં વીરસિંહની દૃષ્ટિ પૂર્વોક્ત બન્ને વ્યક્તિઓ તરફ પડી એ જોઇને તેણે સુંદરસિંહને કહ્યું કે;—"બસ હવે ચૂપ કરો! જૂઓ પેલા બે પુરુષો દુર્ગના દ્વારપર જઇ પહોંચ્યા છે. કદાચિત્ તે કોઈ ઠગારા હોય એમ મને જણાય છે માટે આપણે પ્રથમ તેની તપાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે. જો તેઓ આપણી વાતચીત સાંભળી જશે તો પછી આપણા હાથમાંથી છટકીને તે બન્ને જણાં ક્યાંક ન્હાસી જશે અને આપણી ધારણા મનમાંને મનમાંજ રહી જશે. માટે ધીમે ધીમે ચાલ્યા આવો અને તેઓ શું કરે છે તે જોતા આવો."

સુંદરસિંહે કહ્યું કે;—"તેમની આકૃતિ પરથી તો તેઓ કોઇ પરદેશી હોય તેમ જણાય છે."

વીરસિંહ બોલ્યો:—"જે તે હશે તેની હમણાંજ ખબર પડી જશે."

આ પ્રમાણે માંહોમાંહે વાતચીત કરતા તેઓ, બન્ને પેલા શિવાલય પાસે આવી પહોંચ્યા અને ઘોડાપરથી નીચે ઉતરી પડયા.

આ જોઇને કિશોરસિંહે કહ્યું કે;—"આવો ભાઇ પધારો અને જરાવાર આરામ લ્યો. લાંબી મુસાફરી કરવાથી તમે બન્ને જણા બહુ

જ થાકી ગયા હો તેમ જણાય છે તો જરાવાર બેસીને આ શીતળ છાયામાં આરામ લ્યો. પછીથી આપણે બધા આનંદથી વાતચીત કરતા આગળ ચાલ્યા જઇશું."

વીરસિંહે કહ્યું કે;—"ના ભાઇ, અમારે ઘણાજ ઉતાવળના કામ માટે બહુ દૂર જવાનું હોવાથી અત્યારે અમારાથી એક મિનિટ પણ રોકાવાય તેમ નથી. પણ કૃપા કરીને માત્ર એટલુંજ જણાવો કે આ નિર્જન વનનો વિસ્તાર લગભગ કેટલાક ગાઉમાં આવેલો છે વારૂ?"

મોહને જવાબમાં જણાવ્યું કે;—"ભાઇ! અમે શી રીતે જણાવી શકીએ વારૂ? તમે જેવા મુસાફર છો તેવાજ અમે પણ મુસાફર છીએ. અમે હજી પહેલવહેલાજ આ વનમાં આવ્યા છીએ એટલે અહીંના તમામ સ્થાનથી છેક અજાણ્યાજ છીએ."

સુંદરસિંહે મોહનને ઉદ્દેશીને પૂછ્યું કે:—"તમારૂં નામ શું છે વારૂ?"

મોહને જવાબ આપ્યો:—"મારૂં નામ મોહન છે અને મારા આ સોબતીનું નામ કિશોરસિંહ છે." સુંદરસિંહે પૂછ્યું:—"પણ હવે તમે કઈ તરફ જવાની ઇચ્છા ધરાવો છો વારૂ?"

મોહને જવાબમાં જણાવ્યું કે;—"અમે અમારી જન્મભૂમિ ભરતપૂર તરફ જવા ઇચ્છીએ છીએ. અહીં અમે રત્નપૂરના રાજાને ત્યાં નોકરીપર હતા, પણ અત્યારે કેટલાંક જરૂરી કામ પ્રસંગે રજા લઇને અમારા ઘર તરફ જઇ રહ્યા છીએ. ઘણા દિવસ નોકરી કરવાથી મન પણ કંટાળી ગયું હતું અને અમારી રજા પણ ચઢી હતી, આથી અમે હવે ફક્ત રજા ભોગવવા માટેજ જઇએ છીએ."

મોહને જવાબ આપ્યો કે,—"જી હા. ચાર છ દિવસ થયાં અમારા બન્નેના શરીરમાં સહજ જ્વર આવી જાય છે તેથી અમારા

મુખ ફીકાં પડી ગયાં હશે જ અને એ કારણથી પણ અમે અમારી નોકરીપરથી રજા લઇને દેશ તરફ જઇએ છીએ."

વીરસિંહે કહ્યું કે;–"જોઉં, જરા તમારી નાડી બતાવો તો હું તમને હમણાં જ એક એવી દવા આવું છું કે જેનું સેવન કરવાથી તમારો જ્વર તરતજ ઉતરી જશે અને તમારી બધી બીમારી માત્ર એક પળવારમાં મટી જશે. જોઉં તમારો હાથ લાવો તો–"

આમ કહીને વીરસિંહ મોહનની નાડી જોવાને જરા નીચો નમ્યો, એવામાં કિશોરસિંહે પોતાના ખીસામાંથી એક શીશી કાઢીને તેમાંથી બેહોશી દવા બહાર કાઢી. વીરસિંહ તથા સુંદરસિંહનું ધ્યાન ફક્ત મોહન તરફજ હોવાથી તેઓ કિશોરસિંહની આ ચાલાકી જોઈ શક્યા નહિ. જેવો વીરસિંહે મોહનનું કાંડું પકડીને નાડી જોવાનો ડોળ કર્યો તેવામાં કિશોરે ચાલાકીથી તેની નજીકમાં જઇને પેલી બેહોશીની દવા બહાર કાઢી તથા અવસર મળ્યો કે તરતજ તે દવા વીરસિંહના નાક પર ફેંકી દીધી. હવામાં શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવાથી તે દવા વીરસિંહના નાકમાં પેસી ગઇ અને તેથી તે થોડીવારમાં બેભાન બની ગયો તથા મૂર્છિત થઇને પૃથ્વીપર ગબડી પડયો. એવામાં મોહને પોતાનો બેસ લઇને સુંદરસિંહના ગળામાં નાખી દીધો અને તેને પણ પેલી બેહોશીની દવાથી બેભાન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, પરંતુ એવામાં એના સૌભાગ્ય યોગે એક વ્યક્તિ આગળ આવી ચઢી આથી મોહનની મહેનત બરબાદ ગઈ.

તે આવનાર વ્યક્તિએ દૂરથીજ બૂમ પાડીને કહ્યું કે;–"સુંદરસિંહ! સાવધાન!! રણધીરના ઠગારા તને બેભાન કરવાની કોશિશ કરી રહ્યા છે!!! જો જે વખતે તેમની દગાબાજીમાં ન સપડાઇ જતો! એ બડા ચાલાક, ધૂર્ત્ત ઠગારા છે માટે સાવધ રહેજે!"

આ પૂર્વોક્ત વાક્ય અકસ્માત્ સંભળાયાં અને તેની સાથે તરતજ **મદનના** ઠગારાનો સરદાર બાબૂચંદ્ર પણ ઘોડો દોડાવતો દોડાવતો ત્યાં આગળ આવી પહોંચ્યો. આ સમયે તેનું મસ્તક તદ્દન ઉઘાડું હતું. તેના શરીરનું કદ લાંબું હતું, રંગ ગોરો હતો અને આકૃતિ સાધારણ હતી. તેના રંગ ઢંગ પરથી તે ઘણોજ ચતુર દેખાતો હતો. તે કાંઇ પણ બોલ્યા ચાલ્યા વિના એકદમ ઉતાવળો ઘોડાપરથી નીચે ઉતરી પડયો અને પછી તેણે જબર્દસ્તીથી **મોહન** તથા કિશોર બન્નેને એક જાતની દવા સુંઘાડીને બેભાન કર્યા.

ત્યાર પછી તે બાબૂ સાહેબે સુંદરસિંહને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે:-**સુંદરસિંહ ! પ્રથમ મોહિની** પાસે જઇશું કે આ બન્ને દુષ્ટોને કારાગૃહમાં પૂરી આવીશું વારૂ ?"

સુંદરસિંહે એક પ્રકારની દવાથી **વીરસિંહને** હોશમાં લાવીને જવાબ આપ્યો કે:-" મારી ઇચ્છા તો પ્રથમ મોહિની પાસે ગયા પછી જ આ પાપીઓને કારગૃહમાં લઇ જવાની છે."

પછીથી તેમણે ત્રણે જણાએ મળીને કિશોર તથા **મોહનની** એક ગાંસડી બાંધી અને પછી તેને એક ઘોડાપર રાખીને તેઓ પોતપોતાના ઘોડાપર સ્વાર થયા. **વીરસિંહ** તે ગાંસડીવાળા ઘોડાની લગામને પોતાના હાથમાં રાખી લીધી. આગળ આગળ સુંદરસિંહ તથા વીરસિંહ પેલી ગાંસડી લઇને ચાલતા થયા અને તેમની પાછળ પાછળ બાબૂસાહેબ ચાલવા લાગ્યા. તેઓ પહેલાંની માફક તે ભેદભરેલા મહેલનું તાળું ઉઘાડીને જ્યાં **મોહિની** બેઠી હતી ત્યાં આવી પહોંચ્યા. મોહિનીના એકાંતસ્થાનની અમે આ પહેલાં જ બધી બીના જણાવી દીધી છે એટલે અત્યારે તેનું પુનરાવર્ત્તન કરવાની અમને જરૂર જણાતી નથી. અત્યારે જે મહેલમાં **મોહિની** બેઠી હતી તેનો દેખાવ

કાંઇક જૂદા જ પ્રકારનો હતો. તેની એક તરફ મંત્રિપુત્ર મદન પોતાના ડાબા કર કમલ પર સુંદર ગાલ રાખીને ચિંતાસાગરમાં ડૂબતો ગોથાં ખાઇ રહ્યો હતો, તેની છેક નજીકમાં જ મનમોહની મોહિની એક સુંદર ગુલાબી સાડી પહેરીને બેઠી હતી. મોહિની સમક્ષ ચાર નવયુવક બેઠેલા હતા અને તેમના લલાટમાં લાલચંદન તથા કંઠમાં રૂદ્રાક્ષની માળા શોભાયમાન થઈ રહી હતી તે ચારે યુવકોએ પોતાની સ્હામે એક એક ભરેલી પિસ્તોલ રાખી હતી તથા કમ્મર પર કુટિલ કટારો લટકાવેલી હતી. શરીરપર અર્ધીબાંયોનું કસકસતું અંગરખું અને તેવો જ કસકસતો એક પાયજામો પહેર્યો હતો. આ પરથી જણાતું હતું કે તેઓ ચારે જણા સુંદરસિંહ તથા વીરસિંહના કરતાં કોઇપણ રીતે ઉતરે તેમ નહોતા. તેઓ ખરા મર્દ હોય એમ તેમનું ચળકતું મુખ જ બતાવી આપતું હતું. તેમનાં લાલ લાલ નયનોમાંથી ભયાનક રસ ટપકી રહ્યો હતો. સહજ વક્ર ભ્રૂયુગલ તથા ભયાનક ભાવથી ઉંચા ચઢાવેલા મૂછોના આંકડા તેમના પરાક્રમનો પરિચય કરાવી આપતા હતા. તેની સાથે ને સાથે જ બળ, પરાક્રમ, સાહસ અને ધીરજ તથા ચતુરતા પણ પ્રકટ થઈ રહી હતી. તેઓ ચારેની અવસ્થા લગભગ વીસ વીસ બાવીસ બાવીસ વર્ષની હોય એવું અનુમાન કરી શકાતું હતું. તેમનો રંગ સહજ ગોરો હતો, પણ અમારાથી તે લોકોના રંગના સંબંધમાં કાંઈ નક્કી કહી શકાતું નથી, કારણ કે તે વેશધારક, ઠગારા તથા ખેલાડી લોકોનો રંગ સર્વદા એક પ્રકારનો રહેતે નથી. કોઈ વેળાયે તેઓ સફેદ રંગ ધારણ કરે છે તો કોઈ વખત કાળા કલપથી પણ પોતાનું મુખ કાળું બનાવે છે એટલે તેમનો રંગ સદા જૂદા જૂદા પ્રકારનોજ રહ્યા કરે છે, તેમનાં ચારેનાં નામ અનુક્રમે પંડિત વ્રજભૂષણ, બાળકરામ, શ્યામલાલ અને રઘુનંદન હતાં. અસ્તુ.

એવામાં સુંદરસિંહ, **વીરસિંહ** અને બાબુસાહેબ પણ એ મંડળીમાં સામેલ થયા. પ્રણામ તથા કુશળ પ્રશ્નની ક્રિયા થઇ રહ્યા પછી તેમનામાં આ પ્રમાણે વાતચીત થવા લાગી.

પ્રથમ **શ્યામ**લાલ નામક એક યુવકે **વીર**સિંહને ઉદ્દેશીને પૂછયું કે;–" કેમ **વીર**સિંહ ! રમાનો કાંઇ પણ પતો મળ્યો કે ? વારૂ તે અત્યારે કોના સપાટામાં સપડાઇ છે ? "

વીરસિંહે જવાબ આપ્યો કે;—" પતો તો શું પરંતુ મેં સાક્ષાત્ રમાને મારા કબ્જામાં લીધી હતી.

આ સાંભળીને **મદન** વચ્ચમાંજ બોલી ઉઠયો કે;–" ભાઇ, કહો–કહો જલ્દી કહો કે મારી પ્રાણ પ્યારી, હૃદયવિહારી, મૃગલોચની મેના મધુરી રમા ક્યાં છે વારૂ ? !'

" મહારાજ ! શું કહું ? કહેતાં મારી જીભ પણ કંપી જાય છે. મારી કરેલી બધી મહેનત બરબાદ ગઇ છે. મારા હાથમાંથી કોઇ એક પિશાચ આપની પ્રાણપ્રતિમા રમાને બળાત્કારે લઇ ગયો છે, મેં રમાને બચાવવા માટે મારાથી બનતી ચેષ્ટા કરી હતી, પરંતુ તેમ છતાં પણ મારૂં કાંઇ વળ્યું નથી. આજે આપની સમક્ષ આવું કલંકિત મુખ બતાવતાં મને એક પ્રકારની લજ્જા ઉત્પન્ન થાય છે. કોઇ એક વિદ્વાને ખરૂંજ કહ્યું છે કે;–**भाग्यंफलति सर्वत्र उद्योगोनैव केवलम्** અર્થાત્ કે ભાગ્ય વિના કેવળ ઉદ્યોગ કાંઇ પણ કરી શકતો નથી. મનુષ્ય અનેક યત્નો કરે, પરંતુ જો ભાગ્ય ન હોય તો તેનું પરિણામ શૂન્યજ આવે છે. આવાં દષ્ટાંતો દુનિયામાંથી અનેક મળી આવે છે, " વીરસિંહે કહ્યું.

" પણ આથી તું કહેવા શું માગે છે ? જે કાંઇ બન્યું તે સ્પષ્ટ જણાવી દેને કે જેથી ઝટ લઇને ઝગડો છૂટે. સાફ સાફ કહેતાં

તને શું થાય છે કે આમ ગોટાળા વાળી રહ્યા છે. જે બનાવ બન્યો હોય તે જલ્દી જણાવ એટલે તરતજ તેના ઉપાય કરવામાં આવે." શ્યામલાલે સહજ ગુસ્સાના આવેશમાં આવીને કહ્યું.

આ સાંભળીને વીરસિંહે રમાને મેળવવાનો તથા પોતાના હાથમાંથી બીજાના હાથમાં જવાનો આદિથી અંત સુધીનો બધો વૃત્તાંત ધીમે ધીમે કહી સંભળાવ્યો.

આથી મદને એક ઊંડો નિઃસાસો નાંખીને કહ્યુંઃ " હાય ! હૃદયવલ્લભા ! તારી આ શી દુર્દશા થઈ. તારા વિના મને એક ક્ષણ પણ ચેન પડશે નહિ. અરેરે મારી મોહિની માનિની ! તારા વિના મારાથી હવે કેમ કરીને જીવી શકાશે. હાય અફસોસ ! પાછો મદન પોતાના મનમાંજ કહેવા લાગ્યો કે:—

અરે ઓ મોહિની મારી દશા આ શી થઇ તારી;
ગઇ તું ક્યાં અરે ચાલી મધુર આનંદ દેનારી.
હૃદયમાં લાહ્ય છે લાગી વિયોગે હાયરે પ્યારી;
કરી કોણે પ્રિયા તારી અરેરે ! આમ ખુવારી. "

આમ પોતાના મનના ઉભરાને મનમાંજ દબાવ્યા પછી મદને પુનઃ બાબૂસાહેબને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે:—" બાબૂસાહેબ ! આપે ક્યા કામમાં સફળતા મેળવી વારૂ ?"

બાબૂસાહેબે જવાબમાં જણાવ્યું કે:—" આપને અહીં મળી ગયા પછી હું સર્વત્ર ફરવા મંડયો હતો. મેં એક ઘડીનો આરામ લીધા વિના દુશ્મનોની તપાસ ચલાવવા માંડી હતી. એવામાં ફરતાં ફરતાં સંયોગવશ રણધીરના બે જાસૂસો વચ્ચે થતી વાતચીત મારા સાંભળવામાં આવી ગઇ. તેઓ આ પ્રમાણે વાતચીત કરી રહ્યા હતાઃ—

એક જણ પોતાના બીજા સોબતીને સંબોધીને કહી રહ્યો હતો કે:—"જવાહિર ! મને ચોક્કસ ખાત્રી છે કે લલિતા તથા કમલા મોહિનીના તિલસ્મી ગઢની જાણીતી હોવાથી ત્યાંની બધી બાતમી મેળવીને પાછી હમણાંજ આપણા સ્થાનકમાં આવી પહોંચશે."

ત્યારે બીજાએ તેમાં પુષ્ટિ આપતાં જણાવ્યું હતું કે:—શિવનાથજી ! મને પણ તમે કહો છો તેમજ લાગે છે. તેઓ ઘણીજ ચાલાક છે એટલે પોતાના કાર્યમાં અવશ્ય સફળ થઈનેજ તેઓ પાછી આવશે. સ્ત્રીનો અવતાર હોવા છતાં તેઓ ભલભલા મર્દોને પણ પાણી પાઈ દે તેવી ચપળ છે. મહારાજ રણધીરને આવી ચપળ અને ચતુર ખેલાડી સ્ત્રીઓ મળી છે એ પણ તેમના ભાગ્યની એક પ્રકારની પ્રબળતાજ દેખાડી આપે છે. મદનના પક્ષમાં એવી કોઈ ચાલાક ખેલાડી અબળાઓ છેજ નહિ. હા—એક મોહિની નામક અબળા છે ખરી, પણ તે લલિતા તથા કમળાના કારસ્થાનને પહોંચી વળે તેવી તો નથીજ. મને તેમનાં કેટલાંક કામો જોઇને તો ઘણીજ અજાયબી થાય છે કે જે કામ એક બાહોશમાં બાહોશ મર્દ પણ કરવાને નાહિમ્મત બની જાય છે તે કામને તે ચતુરા ચપળાઓ ઘણીજ સહેલાઇથી કરી આપે છે. ખરેખર તેમની તીવ્ર બુદ્ધિને માટે તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે."

એ બન્નેની વાતો સાંભળીને મેં વિચાર્યું કે, 'એમને પકડવાથી તે બન્ને દુષ્ટાઓને પકડવાનું કામ ઘણુંજ સરળ થઇ પડશે' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને હું એકદમ મારો ઘોડો દોડાવીને ગઢના દરવાજા પાસે આવી પહોંચ્યો. અને તે બન્ને પાપિણીઓના પંજામાંથી સુંદરસિંહ તથા વીરસિંહને પણ બચાવ્યા અને તેમનો બન્નેનો

એક મજબુત ગાંસડી બાંધીને અહીં લઇ આવ્યો. જૂઓ આ ગાંસડીયો દેખાય છે તે તે હરામજાદીઓનીજ છે."

આમ કહીને બાબુસાહેબે ગાંસડીઓ છોડી નાંખી અને ગરમ પાણીથી તે બન્નેનાં મુખ ધોઇ નાંખ્યાં જેથી કમલા અને લલિતા સ્પષ્ટ દેખાવા લાગી.

આ જોઇને બાલકરામે કહ્યું કે;–"આ લલિતા બડી બદમાશ ઠગારી અથવા ઐયારા છે. શ્યામલાલ પણ બોલ્યો કે;–"જૂઓને! કેવો પંજાબીનો પોશાક પહેરી લીધો છે.

બાબુસાહેબે કહ્યું કે;–"હવે વખત ઘણો વીતી ગયો છે. હું ધારૂં છું કે રાતના નવ દસ વાગી ગયા હશે. વારૂ મદન મહાશય! આ બન્ને કેદીયોનો શો બંદોબસ્ત કરવો છે?"

મદને કહ્યું:–"તમે તથા સુંદરસિંહ અત્યારે તેમને ઘણીજ સાવધાનીથી તે તિલસ્મી બંદીખાનામાં લઈ જાઓ અને તેમને બરાબર કેદ કરીને પાછા સત્વર અહીં આવી પહોંચો. પણ જોજો આ બન્ને ચપળાઓ ઘણીજ ચાલાક છે માટે એનાથી બરાબર સાવધ રહેજો. વખતે દગો કરીને તમને પણ બેહોશ બનાવી દે."

બાબુસાહેબ બોલ્યા કે,–"હાજી. આપનું કહેવું ખરૂં છે, એ કુલટા કામિનીઓ ઘણીજ કપટી અને કારસ્થાની છે માટે એનાથી ચેતીને ચાલવું વધારે સહીસલામતી ભરેલું છે. અમે આપની આજ્ઞા પ્રમાણે એમ બરાબર કેદ કરીને પાછા હમણાંજ આપની સેવામાં હાજર થઇશું, એ બાબતમાં આપ જરા પણ ફિકર ચિંતા કરશો નહિ."

સુંદરસિંહે કાંઇક વિચાર કરીને કહ્યું કે;–"હું પણ બાબુસાહેબના મતને મળતો થાઉં છું."

"બહુ સારૂં ત્યારે એમજ કરો." કહીને મદન તો ત્યાંથી ઊઠીને પોતાના શયનભવન તરફ ચાલ્યો ગયો. અને આ તરફ બાબૂસાહેબ તથા સુંદરસિંહ શીઘ્રગામી ઘોડાપર સ્વાર થઈને પ્રથમ જણાવેલી રીત પ્રમાણે તિલસ્મી ગઢમાંથી બહાર નીકળી આવ્યા. તેમના ઘોડાઓ હવા સાથે વાતો કરતા ઉડવા લાગ્યા. એઓ બન્ને સમયાનુસાર પોતાના નિર્દિષ્ઠ સ્થાપર આવી પહોંચ્યા.

એક ઘણુંજ પુરાણું પીપળાનું ઝાડ હતું, તેની નીચે કેટલાંક લાકડાં પડેલાં હતાં, તે વીણી લાવીને સુંદરસિંહે આગ સળગાવી તથા પોતાની પાસેની કાંઈક સફેદ અને સુગંધિત વસ્તુ તે સળગતી આગમાં નાંખી અને પછી ધીમે ધીમે કાંઈક - મંત્રનો ઉચ્ચાર કર્યો જે મંત્ર બાબસાહેબે સુગમતાથી સાંભળી લીધો. ત્યાર પછી તરતજ પૃથ્વી ફાટી અને ચોખૂણુ શિલા બહાર નીકળી આવી અને પાછી સરકી પડી. પછીથી એક ખાડો દેખાયો જે ખાડામાં નીચે ઉતરવાની સીડીઓ બનાવવામાં આવી હતી. તે સીડી પરથી નીચે ઉતરતાં ચારે તરફ ભયંકર અંધકારને અંધકારજ જણાતો હતો. અંદર આવ્યા પછી સુંદરસિંહે એક ફાનુસ સળગાવ્યું એથી એનો પ્રકાશ પડવાથી અંધકારનો પડદો દૂર થયો, પરંતુ ક્યાંય પણ કોઇ દરવાજો દેખાયો નહિ. ચારે બાજૂએ દીવાલોને દીવાલોજ ઘેરાયલી હતી. પરંતુ એક દરવાજાને તેમાંની એક દીવાલમાં એવી બારીકીથી ગોઠવવામાં આવ્યો હતો કે અજાણ્યા માણસથી તો ત્યાં દરવાજો છે એવું અનુમાન પણ કરી શકાતું નહોતું. પાસેજ એક નાની જેવી કળ લગાવેલી હતી જેના દબાવવાથી તે દરવાજાનું જોડાણ ધીમે ધીમે જાદું પડી જતું હતું અને છેવટે એ માણસ એક સાથે જઇ શકે તેટલી જગ્યા પણ થઇ જતી હતી. તે દરવાજામાંથી અંદર ગયા પછી સંગે-

મરમરનો ગોળ ચબૂતરો તેઓના જોવામાં આવ્યો, તે ચબૂતરાપર પણ ગોળાકારમાં કાળા પત્થરની કુરસીઓ ગોઠવવામાં આવી હતી. અને એ કુરસીઓના મધ્ય ભાગમાં એક બનાવટી સવાર ઉભેલો હતો, તેના એક હાથમાં તલ્વાર તથા બીજા હાથમાં અર્દ્ધચંદ્રકાર કોઇ એક સફેદ વસ્તુ હતી કે જે અંગારાની પેઠે ચકચકી રહી હતી. પાસેજ લોઢાનું ધનુષ્ય અને બાણ પડેલું હતું. સુંદરે તે ધનુષ્યબાણ ઉપાડી તે અર્ધચંદ્રકાર સફેદ વસ્તુપર નિશાન તાક્યું, આથી અકસ્માત્ એ ચબૂતરો પોતાની જગ્યાએથી હટી ગયો અને તેની જગ્યાએ એક અંધારો કૂવો પ્રકટ થયો. સુંદરસિંહે તે અંધારા કૂવામાં કમલા તથા લલિતાને કોઇક દવાથી હોશમાં લાવીને ધકેલી દીધી.

ત્યાર પછી બાબસાહેબે કહ્યું કે:—" સુંદરસિંહ ! મદનરંજની તથા રામનારાયણની પણ થોડીક ખબર લઇ લ્યો. વખતે તેઓ અસહ્ય દુઃખના માર્યા યમલોકમાં પહોંચી ગયાં હોય નહિ અથવા તો કાળદેવના પરોણા બની ગયા હોય નહિ. જો તેમ થશે તો આપણાપર એક પ્રકારનું કલંક ચઢશે અને લોકોમાં આપણી નિંદા થશે. પકડી લાવેલા દુશ્મનને મારવો એ પણ એક પ્રકારનું મહાપાતક છે. એવા ચાલાક ઠગોને બહુજ ભયંકરતા દેખાડીને મારી નાંખવાનું મને ઠીક લાગતું નથી."

સુંદરસિંહ આ સાંભળીને વિચારમાં પડી ગયો. તેણે કેટલીક વાર સુધી કાંઇક વિચાર કર્યા પછી કહ્યું કેઃ " બાબૂ સાહેબ ! એ લોકો અહીં ક્યાં છે કે તેમની ખબર કાઢી શકાય. તેમને તો મેં 'ભયાનક ભવન' નામક એક ઘણાજ દૂરના બંદીખાનામાં કેદ કર્યાં છે. તે બંદીખાનું ઘણુંજ ભયંકર છે, તેમજ ત્યાં જવામાં પણ ઘણીજ મુશીબત પડે છે. વળી મેં તે લોકોને એવો સરસ બંદોબસ્ત કરી

આપ્યો છે કે જેના યોગે તેમના જીવને કાંઇ પણ હાનિ થવાનો સંભવ જ નથી. મદનમંજરી તથા રામનારાયણને મેં જે જગ્યાએ કેદ કર્યાં છે, ત્યાં આગળ એક સ્વચ્છ સરોવર તથા કેટલાંક ફળવાળાં વૃક્ષ પણ છે જેથી તેમને કશી પણ ઇજા આવે તેમ નથી."

બાબૂ સાહેબે પોતાના આગ્રહને જારી રાખીને કહ્યું:—"તમારી એ વાર્તા સત્ય છે, પરંતુ તેમ છતાં પણ આપણે તેમની ખબર કાઢવાની ખાસ જરૂર છે. એમ કરવામાં આપણને શું નકસાન થવાનું છે? દૈવ ઘણોજ બળવાન છે, તે ઘડીમાં કાંઇનું કાંઈ કરી નાંખે છે. અત્યારે ઘડીનો પણ કોને વિશ્વાસ છે. ન કરે નારાયણને કદાચિત્ તેમનું મરણ થઇ જાય તો આપણા કપાળમાં કાયમનું કલંક ચોટી જાય."

સુંદરસિંહ તથા તેના બીજા ઠગારા સોબતીઓ બાબૂ સાહેબનું સારૂં સન્માન જાળવતા હતા અને તેનાથી દબાતા પણ હતા. આથી બાબૂની પ્રસન્નતા તથા ઇચ્છા જોઇને સુંદરસિંહ બાબૂ સહિત તે અંધારા વાળા કૂવામાં કૂદી પડયો.

તે કૂવામાં જળને સ્થળે એક વિચિત્ર ભવન બનાવવામાં આવ્યું હતું અને જેમાં સેંકડો દીપક સળગી રહ્યા હતા. તે જીવનના પ્રત્યેક ખૂણામાં હીરા જવાહીરના કોતરકામવાળા કેટલાક થાંભલા હતા અને તે ભવન અષ્ટકોણ આકારમાં બનેલું હતું. એ મકાનના એક સુંદર ઓરડામાં તરેહ તરેહવારનાં બિછાનાં, પલંગો તથા ભોજન કરવા લાયક સેંકડો ફૂલો પડેલાં હતાં. બાગમાં વિવિધ પ્રકારનાં પક્ષીઓ પોતાના મનોહર શબ્દોથી હમેશાં વસંત ઋતુનો આદર્શ દર્શાવવાનો યત્ન કરી રહ્યાં હતાં. સારાંશ કે તે બગીચાની સુંદરતા અવર્ણનીય હતી અને સદા સર્વદા ત્યાં આગળ ઋતુરાજ વસંતનું સામ્રાજ્ય છવાયલુંજ રહેતું હતું. મંદિરની વચમાં એક ફૂવારો હતો જેમાં એક બનાવટી સર્પ મગરના શરીર સાથે વિંટળાયેલો જણાતો હતો.અને તે

સર્પના મુખમાંથી સોનેરી રંગના પાણીનો પ્રવાહ ઉછળાવી રહ્યો હતો. સુંદરસિંહે મગરનું મસ્તક દબાવ્યું એટલે એક સુરંગમાં દાખલ થવાનો માર્ગ મળી આવ્યો. સુંદરસિંહ તથા તેના સોબતી બાબૂ સાહેબે એક મીણબત્તી પ્રકટાવીને તે સુરંગમાં પ્રવેશ કર્યો. તેઓ લગભગ તે સુરંગમાંને સુરંગમાંજ પાએક માઇલ સુધી ચાલ્યા ગયા. પછી આગળ કોઇ પણ માર્ગ તેમને મળી શક્યો નહિ, પરંતુ ચારે બાજૂએ પૃથ્વી અને દીવાલોજ જણાવા લાગી, ડાબી બાજૂએ એક નગારૂં તથા તેને વગાડવાની ડાંડીઓ પડેલી હતી. સુંદરસિંહે ડાંડીઓ વડે નગારૂં વગાડયું, એટલે એક ભયંકર વજ્રાઘાત જેવો ભીષણનાદ સંભળાયો અને તે સાથેજ તેઓ જે ભૂમિપર ઉભા હતા તે ભૂમિ કમ્પીને ધીમે ધીમે પાતાળ ભણી ઉતરવા લાગી. થોડીજ વારમાં તે ભૂમિ લગભગ ૪૦ થી ૫૦ હાથ નીચે ધસી ગઇ. આથી તેઓ બન્ને તે ભૂમિની સાથેજ એક અંધારી ઓરડીમાં જઇ પહોંચ્યાં. આ સમયે તે ઓરડીમાં અજવાળાનું નામ નિશાન પણ નહોતું. આથી સુંદરસિંહે ફરી વાર ફાનસ પ્રકટાવ્યું અને તેથી થોડો ઘણો પ્રકાશ જણાવા લાગ્યો. એ અજવાળાની મદદથી તેઓ ઓરડીના બીજા એક ભાગ પાસે ગયા કે તરતજ તેનાં દ્વાર પોતાની મેળે ઉઘડી ગયાં. અહીંથી માર્ગ મળવાથી તેઓ આગળ ચાલ્યા એટલે તેમને એક બનાવટી પુરુષ મળ્યો કે જેના હાથમાં એક ખુલ્લી તરવાર દેખાતી હતી અને તેની છેક નજીકના ભાગમાંજ એક ઘણું નાનું બારણું આવેલું હતું.

સુંદરસિંહ એ દ્વારના ×ઉંબરા પર પગ ન પડી જાય એવી

× આ ઉંબરા પર કોઇનો પગ પડે તો એ સ્વારની તલ્વારથી તે પુરૂષના ટુકડે ટુકડા થઇ જતા હતા અને પછી તેનાથી કોઇ પણ ઉપાયે પોતાના પ્રાણની રક્ષા થઇ શકતી નહોતી.

ખાસ સંભાળ રાખીને તથા બાબસાહને પણ તેવીજ સૂચના આપીને અંદર ગયો અને જ્યાં આગળથી બે માણસો એક સાથે દાખલ થઇ શકટા હતા ત્યાંથી ઘણોજ દૂર નીકળી આવ્યા પછી એક *ત્રણ રસ્તા પર આંવી લાગ્યો. આ ઠેકાણે એક સાથે ત્રણ જૂદા જૂદા રસ્તા આવી મળતા હતા, તેમાંના એક ડાબા હાથ પરના માર્ગ પૂર સુંદર-સિંહ ચાલવા લાગ્યો આ સમયે બાબૂ સાહેબ પણ તેની સાથેજ હતો. આ માર્ગ પ્રથમના જેવો સાંકડો નહોતો, પણ તે પરથી બે માણસો ઘણીજ સહેલાઇથી જઇ શકતા હતા. ત્યાંથી આગળ ચાલવા પછી તેમને એક પૃથ્વી +મળી કે જે આગના ઢગલા જેવી જણાતી હતી. સુંદરસિંહ તેના પરથી બેધડક ચાલ્યો ગયો અને બાબૂ સાહેબ સહિત અંદરના ભાગમાં ઉતરી પડયો. જ્યાં એક પેલી પૃથ્વીના જેવો આગયો બનાવેલો મોર દેખાતો હતો. સુંરદસિંહે ખીસ્સામાંથી એક ચાવી કાઢી મોરની ડાબી આંખમાં નાખીને ફેરવવા માંડી કે જેથી મોર પોતાનું પુચ્છ ફેલાવીને નાચવા લાગ્યો તથા થોડી વારમાંજ તે પૃથ્વી પુનઃ વચ્ચેથી ફાટી ગઇ અને જવાનો રસ્તો તૈયાર થઇ ગયો. તે રસ્તાદ્ધારા સુંદરસિંદ તથા બાબૂ સાહેબ બન્ને જણા 'ભયાનક ભવન' નામના એક મહા ભયંકર કારાગૃહમાં જઈ પહોંચ્યા.

---

* તે ત્રણ રસ્તામાંનો એક સીધો રસ્તો રણધીરના ઠગારાઓની મંડળીમાં જતો હતો, બીજો રસ્તો ડાબી બાજૂએ થઇને મોહિનીના તિલસ્મી ગઢની સાથે સંબંધ ધરાવતો હતો અને ત્રીજો રસ્તો 'ભયાનક ભવન' નામક કેદખાના પાસે આવીને અટકી જતો હતો.

+ આ પૃથ્વી સુવર્ણની હતી, પરંતુ આગના ઢગલાવાળી હતી અને એ આગના ઢગલાનો ભાસ કરાવનાર જે ભાગ દેખાતો હતો તે 'ભયાનક ભવન' નામક કેદખાનાની પાછળની એક છત હતી.

ત્યાંના દીપકોની માળાથી દીપ માલિકા પણ લજ્જિત થઇ જતી હતી. તે ભવનમાં એક અતિ નિર્મળ અને સ્વચ્છ જળથી છલાછલ ભરેલું સરોવર ઘણુંજ સોહામણું લાગતું હતું અને તેની ચારે બાજૂ ફૂલ્યાં ફાલ્યાં લીલાં લીલાં વૃક્ષો અને લતાઓ અત્યંત શોભા વિસ્તારી રહી હતી. સરોવરના એક કિનારા પર **મદનમંજરી** તથા રામનારાયણ સૂઇ રહ્યા હતા.

આ સમયે સુંદરસિંહે **બાબૂ** સાહેબને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે;—" જૂઓ બાબૂ સાહેબ ! તે પિશાચ તથા પિશાચિની રૂપ રામનારાયણ અને **મદનમંજરી** સ્હામેના પત્થર પર ભર ઉંઘમાં સૂઈ રહ્યાં છે. જો આપની આજ્ઞા હોય તો જગાડું."

બાબૂ સાહેબે ઉંડો વિચાર કરીને કહ્યું કે;—" બસ ભાઈ, હવે એમને જોઇને મારા ચિતમાં જરા શાંતિ વળી. જો કે તેઓ આપણા શત્રુ છે, પણ શત્રુને જીવતદાન આપવું એજ આપણું કર્ત્તવ્ય છે. શત્રુ પર સદા ઉપકાર કરવાથીજ કલ્યાણ થાય છે. વખતના વહન સાથે સત્રુને આપણા તે ઉપકારનું સ્મરણ થઇ આવે છે અને ત્યારે તે આપણા પ્રતિની શત્રુતા માટે પસ્તાયા સિવાય રહેતો નથી. એક વિદ્વાન તો એટલે સુધી કહે છે કેઃ—

" ન ખંજરથી ન ભાલાથી,
કદાપિ મારવો દુશ્મન;
સદા ઉપકારની તલ્વારથી,
સંહારવો દુશ્મન."

માટે ભાઇ ! એમને મારવાની ભાવનાને ભૂલીને આટલી આપેલી સજાથી સંતુષ્ટ થાઓ. આ સજા તેમને માટે કાંઇ જેવી તેવી કઠિન હોય એવું મારૂં માનવું નથી. પણ હવે એ બધા વિષયને અત્યારે યાદ

કરવાની કશી જરૂર નથી. હજી આપણે ઘણાં કામો કરવાનાં છે. ચાલો ત્યારે હવે આપણે અહીંથી વિદાય થઇએ. એ લોકોને સુખેથી સૂવા દો. હમણાં તેમને જગાડવાની કાંઈ પણ આવશ્યક્તા તથી. ”

સુંદરસિંહે નમ્રતાથી કહ્યું:–“ બાબૂ સાહેબ ! આપ જે કહો છો તે બરાબર સ્મરણમાં રાખવા યોગ્ય છે. મારી ઇચ્છા પણ તેમને મરણ વશ કરવાની નથી. ત્યારે ચાલો હવે આપણે અહીંથી આપણાં આરંભેલાં બીજાં કાર્યો કરવા માટે રવાના થઇએ. વખત ઘણોજ વીતી ગયો છે. ”

બાબૂ સાહેબ એક તદ્દન વિચિત્ર સવાલ રજૂ કર્યો કે:–‘ હું ધારૂં છું કે, આ તિલસ્મી ભેદભરેલા કેદખાનાની જટલી હકીકત તમે જાણો છો, તેટલી હકીકત બીજું કોઈ ભાગ્યેજ જાણતું હશે. તમારી આવી બહાદૂરી જોઇને હું તમને ધન્યવાદ આપું છું. ”

સુંદરસિંહે સહજ શરમ દેખાડવાનો ડોળ કરીને કહ્યું:–“ જીન્હા મોહિનીની કૃપાથી હું આ બધાં કારાગૃહોની બાતમીઓને બહુજ સારી રીતે મેળવી શક્યો છું. તે મારા પર ઘણીજ સ્નેહની લાગણી દર્શાવ્યા કરે છે તેના પ્રતાપે હું અહીંના દરેક સ્થાનોનો જાણીતો થઈ શક્યો છું. એણે મને રણધીરના ઠગારાના અડ્ડાનો રસ્તો પણ બતાવી દીધો છે. રણધીરનો તે ગુપ્ત આવાસ અહીંથી બહુજ નજીકમાંજ છે એટલે અમને એ દુશ્મનોનો ભેદ જાણવામાં તથા બાતમી મેળવવામાં કઠિનતા પડતી નથી. ”

બાબૂ સાહેબે એક પ્રકારની ઇચ્છા દર્શાવતાં કહ્યું કે:–“ જો મારાથી તે અડ્ડાવાળી જગા છૂપાવવા યોગ્ય ન હોય તો ચાલો મને પણ તે જગ્યા બતાવો. હું પણ જોઈ લઉં કે કેવી સુગમતાથી ત્યાં જઈ શકાય છે. મારે પણ તેવી જગાઓ જોઈ રાખવાની ખાસ જરૂર

છે. કારણ કે, આપણા ધંધાના અંગે આપણે એવાં તમામ છૂપાં સ્થાનોથી જાણીતા થવું જોઇએ. તેમ કરવાથી કેટલીક વાર આપણને આપણા કામમાં ઘણીજ સરળતા થઈ પડે છે. પણ હા—મને ત્યાં આગળ લઈ જવામાં તમને કોઇ પણ પ્રકારની અડચણ તો નથી ને ?

" જી—ના. આપના જેવા મહા શૂરવીર પુરુષને તેવી જગાઓ તો અવશ્ય જોવીજ જોઇએ. આપ અમારા સર્વના મુકુટમણિ છો, આપે અત્યાર સુધીમાં જે જે પરાક્રમો કરી બતાવ્યાં છે તેનો સોમો ભાગ પણ અમે કરી શક્યા નથી. આવો, મારી સાથે સાથે ચાલ્યા આવો, મને તે સ્થાન બતાવવામાં કશી હરકત આવે તેમ નથી. "

આમ કહીને સુંદરસિંહ તે કેદખાનાની પશ્ચિમ દિશા ભણી ચાલવા લાગ્યો. બાબૂસાહેબ પણ તેની સાથેજ હતો. કેટલેક દૂર ગયા પછી તેમને એક નહેર મળી તે નહેરના નાકાપર એક નાનકડી નાવડી બાંધેલી હતી, તેનાપર બાબૂસાહેબ સહિત બેસીને સુંદરસિંહ તેને તે નહેરના પાણીમાં હંકારવા લાગ્યો. એ નહેરની વચ્ચે એક નાની જેવી બંગલી આવેલી હતી, તે બંગલી ઘણીજ સુંદર અને સુશોભિત હતી. સુંદરસિંહે પેલી નાવડીને બંગલીના દાલાનની ભીંત આગળ ઉભી રાખી એટલે બાબૂસાહેબ તેમાંથી નીચે ઉતરી પડયો અને પછીથી સુંદરસિંહ પણ નીચે આવીને તે બંગલી તરફ બાબૂ સાહેબને લઇને રવાના થયો. તે બંગલીને નાના પ્રકારની અમૂલ્ય વસ્તુઓથી ઘણીજ સુસજ્જિત કરવામાં આવી હતી. તેની ફર્શપર એક ગુલાબી રંગનો રત્નજડિત ગાલીચો બિછાવવીમાં આવ્યો હતો અને તેમાં તરેહ તરેહવારનાં ફાનુસો તથા દીપકો સળગી રહ્યા હતા. વચ્ચમાં એક ચાર હાથ લાંબી અને દોઢ હાથ પહોળી એવી એક

આલમારી હતી. સુંદરસિંહે તે આલ્મારીના પટ ખોલ્યા એટલે તેની વચ્ચમાં એક નાની કળ જોવામાં આવી. તે કળને તેણે દબાવી એટલે પેલી આલ્મારી એક દરવાજાના આકાર જેવી બની ગઇ. સુંદરસિંહે ફાનુસ લઇને તેમાં પ્રવેશ કર્યો. બાબુસાહેબ પણ તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો ગયો. કેટલેક દૂર ગયા પછી સહજ પ્રકાશ દેખાયો અને તેની સાથેજ કાળા પત્થરની એક ફર્શ પણ જણાઈ આવી. જે ફર્શનો આકાર ચોખૂણ હતો અને તેનાપર વીસ પચીસ હબશી નાગી તલ્વાર લઇને ઉભા હતા. ફર્શપર પગ મૂકતાંની સાથેજ તે હબશીઓ તેમના તરફ દોડી આવ્યા, પણ તેમને છેક પોતાની પાસે આવતાં પહેલાંજ સુંદરસિંહે એક સફેદ ચોકીપર ચાલવા માંડયું અને બાબુસાહેબને પણ સાવધ કરી દીધો. આથી તે હબશીઓ દોડતા અટકી ગયા અને તેમનાપર તલ્વારનો વારપણ કરી શકયા નહિ. તે ફર્શને ઓળંગીને સુંદરસિંહ બાબૂસાહેબ સહિત એક સુંદર બાગમાં આવી પહોંચ્યો કે જે બાગ ઘણોજ ઉત્તમ હતો. તે બાગમાં એ ઘણીજ ઘાટી ઝાડીઓનું ઝુંડ હતું, તેમાં દાખલ થયા પછી તેમને એક કેડી મળી. તે કેડીપર ચાલીને સુંદર એક અંધારી કોટડીમાં જઇ પહોંચ્યો. તે કોટડીની જમીન કાળા અને લાલ પત્થરના ચોરસાંઓથી છવાયલી હતી. તે ચોરસામાં એક નાનકડી કળને છૂપાવીને રાખવામાં આવી હતી. સુંદરે તે કળને દબાવી એટલે તે ચોરસું નીચું નમી ગયું અને ત્યાં આગળ નીચે ઉતરવાની સીડીઓ જણાવા લાગી. નીચે ઉતર્યા પછી એક કળને સુંદરસિંહે ફરીવાર દબાવી જેથી પેલું ચોરસું પાછું ઉપરના ભાગમાં જ્યાં હતું ત્યાં બરાબર ગોઠવાઇ ગયું. પછીથી સુંદરસિંહ તથા બાબૂસાહેબ ઉભય પેલી સીડીઓપરથી ઉતરીને એક બહુજ મોટી ઇમારતમાં આવી

પહોંચ્યા. તે ઇમારતમાં ફરતો ફરતો સુંદરસિંહ એક સ્થાનપર જઇ પહોંચ્યો. ત્યાં આગળ અગાશીપર ગયો અને તેના ઉપરના ભાગમાં ગોઠવી રાખેલા એક લોઢાના કડાને ખેંચ્યું એથી એ અગાશીનો એક ભાગ જરા ખસી ગયો અને નીચે છત દેખાવા લાગી. તે છત-પર એક એવી કળ ગોઠવવામાં આવી હતી કે જેને દબાવવાથી એક દમ ઉપર જવાનો માર્ગ મળી આવ્યો. સુંદરસિંહ અને બાબૂસાહેબ આ રસ્તેથી ઉપર ગયા. આ સમયે લગભગ રાત્રિના દશેક વાગી ગયા હતા, ચંદ્રમા આકાશના મધ્ય ભાગમાં આવી ગયો હતો, ચારે બાજૂ-એ ચાંદની છવાઇ ગઈ હતી અને પૃથ્વીપર પડેલું એક તણખલું પણ સાફ સાફ દેખાઇ આવતું હતું. સુંદરસિંહ તથા બાબૂસાહેબ જે ઇમારતમાં આવ્યા હતા તે, તે કક્ષ હતી. સુંદરે તે તે કક્ષની એક કળને દબાવી એટલે તે પુનઃ પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં ગોઠવાઇ ગઈ.

ત્યાર પછી બાબૂસાહેબે સવાલ કર્યો કે,—"આ દ્વાર બહારથી કેવી રીતે ઉઘડે છે?"

સુંદરે જવાબ આપ્યોઃ—"આ કળ દબાવવાથી?"

બાબૂએ કહ્યું;—"સુંદરસિંહ! જૂઓ તો પેલું કોણ આવે છે વારૂ?"

સુંદરસિંહ પાછું વાળીને જોવા લાગ્યો. બાબૂએ અવસર સાધીને સુંદરના ગળામાં એક દોરડું નાંખીને નીચે ગબડાવી દીધો જેથી તે બેભાન થઇને પૃથ્વીપર પછડાવા લાગ્યો. બાબૂએ જબર્દસ્તી-થી સુંદરને કસકસાવીને બાંધી લીધો તથા બેહોશીની દવા સંઘાડી દીધી અને પછી તે કક્ષનું દ્વાર ઉઘાડીને સુંદરસિંહ સહિત ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૮ મું

રમા અને પિશાચ

"નરો નારી પાસે નટ સમ થઇ નૃત્ય કરતા;
કુરંગાક્ષી કેરા નયન શરથી ઘાયલ થતા;
વદે પ્યારી પ્યારી મધુર મુખથી પામી લઘીમા;
થતા વૃદ્ધાવસ્થા નહિ રસ જુઓ મોહ મહિમા;
તથાપિ તે શ્વાન પ્રબળ મદને જાય રતિમાં;
સૂની પુંઠે વેગે વિષમય જુઓ મોહ મહિમા.

પ્રિય વાચક ! શું હવે તમે રમાને જોવા છતાં પણ ઓળખી શકશો ખરા કે ? એ તમારી પૂર્વ પરિચિતા અનુપમ સૌંદર્યશાલિની સુંદરી રમાજ છે ? હાય ! શું નિષ્ઠુર વિધાતાએ, સુકુમારી કન્યકાઓને કેવળ દુઃખનું મુખ જોવાનેજ બનાવી છે ? અથવા તો તેમના ભાગ્યમાં સુખનો અંશમાત્ર પણ નથી ? હા. તેમજ છે. પોતાના પ્રેમિકને માટે અનેક કુમારીકાઓએ પોતાના પ્રાણની આહુતિ આપી છે, અનેક કોમળ કન્યકાઓ પ્રેમના પાવકમાં બળી બળીને ભસ્મીભૂત બની ગઇ છે, અનેક કિશોરીઓએ પ્રણયને માટે કરાળ કાળની કવલ બની ગઇ છે. આ સર્વ આપણને શું બતાવી આપે છે ? પુરુષ પોતાની ઇચ્છામાં આવે એવી પત્ની મેળવી શકે છે, પોતાને મરજીમાં આવે તેટલી વાર લગ્ન કરી શકે છે, પરંતુ પ્રમદાઓને તો પારકાની ઇચ્છાનેજ આધીન થવું પડે છે. માત્ર એકજ પતિના મરણ પછી તેમને જીવનપર્યંત વિધવા રહેવું પડે છે. પણ પાઠક ! આથી-

જ ભારતવર્ષની કામિનીઓ વિશ્વવિખ્યાત થઇ શકી છે. એક પતિવ્રત એજ ભારતનું ભૂષણ છે અને તેથીજ પ્રમદાઓ પૂજ્યતાને પાત્ર ગણાય છે. પણ આ સ્થળે અમે સહજ સ્થાનાંતર કરી નાંખ્યું છે તો અમને ક્ષમા આપશો. પરંતુ તેમને લગ્નની બાબતમાં પરાધીન રહેવાનો જે નિયમ છે તે ઘણોજ ભયાનક છે, તેના યોગે તેવાં પરાધીન દંપતીઓના કઇક જોડાંઓ આ સુધા તુલ્ય સંસારને વિષમય માનીને સ્વર્ગને આધીન થયાં છે. અનેક પતિપત્નીઓ તેવાં દુઃખોથી કંટાળીને આત્મઘાત જેવા મહાપાતકને પણ કરી ચૂક્યાં છે. આ વિષય અતિ સૂક્ષ્મ છે અને તેની સાથે આપણી આ વાર્ત્તાનો વિશેષ સંબંધ નથી, માટે તે સંબંધી અધિક વિવેચન કરવાનું અયોગ્ય ધારીને અમે ફક્ત ખપ પૂરતું જ ટુંકો વૃત્તાંત તો અહીં જણાવી દઇએ છીએ કે જેથી અમારા વાચકોને રમાના સંબંધની બધી બીના સરળતાથી સમજાશે.

રમા એક અતિ સરલ અને કોમળ હૃદયની કિશોરી હતી, હજી સંસારના કડવા મીઠા અનુભવો તેને જોઈએ તેવા મળ્યા નહોતો. તે માત્ર ચાહતાં શીખી હતી, પણ તેના પરિણામનો વિચાર કરવાનું જાણી શકી નહોતી. મંત્રિપુત્ર મદનને તે પોતાના પ્રાણથી પણ વધારે ચ્હાતી હતી તે તેને પોતાનો પ્રિયતમ બનાવવાની ઉત્કટ અભિલાષા ધરાવતી હતી. પરંતુ તેનો પિતા નરેન્દ્ર ભૂમંડળના એક ભાગનો અધિકારી અને બુદ્ધિમાન નૃપતિ હોવા છતાં રમાના હૃદયના તે ભાવને બરાબર જાણી શક્યો નહોતો. પણ હા–તેની તેને એક સાધારણ આભા જલાઇ હતી પરંતુ તેમ છતાં તેણે એક કોમળ હૃદયા કન્યાના હૃદય પર કેવો કઠિન આઘાત થશે તેનો જરાપણ વિચાર કર્યા વગર તેને તેના પ્રાણાધિક પ્રિય મદનની સાથે ન પરણાવતાં

રણુધીર નામક એક દુષ્ટ પ્રકૃતિના પુરુષ સાથે પરણાવવાનો વિચાર કર્યો હતો. આથી રમાની શી દશા થશે, તેના હૈયામાં કેવી દારૂણ વેદના થશે તેનો તેને કશો પણ ખ્યાલ આવ્યો નહોતો. અરે તેના કઠિન હૃદયમાં તે વિષયની કલ્પના પણ આવી નહોતી.

જગતમાં કોઈ કોઈનું દુઃખ જાણતું નથી. યુગયુગાંતરથી આ હૃદયની એક પ્રકારની તુચ્છ હીનતાનો અભિનય દર્શાવતો ભીષણ વ્યાપાર ચાલ્યો આવે છે. જે પુત્રવતી છે, તેને વંધ્યાનું દુઃખ જાણવામાં આવતું નથી. જે સૌભાગ્યવતી છે તેને વિધવાની વિષમ વેદના સમજવામાં આવતી નથી. જે ચક્ષુવાળો છે તે આંધળાના કષ્ટને જાણતો નથી. જેને મિલનનો મોહ છે અને નિરંતર પતિના સંયોગમાં જ રહેવાનો જેને પ્રસંગ મળે છે તેવી વિરહિણી અબળાની મર્મભેદક જ્વાળા જાણતી નથી. એક પ્રકારાના આનંદમાંજ જેઓ મશગુલ છે, તેમને ચિંતાતુર મનુષ્યની ચિંતાનું દુઃખ દેખ્યામાં આવતું નથી. આ સર્વનું મૂળ કારણ મનુષ્યનો એક પ્રકારનો પ્રમાદ અથવા પક્ષપાતજ છે. વિવેકહીનતા અને સ્વાર્થના પ્રભાવથીજ આ સવ સમવેદનાનો અભાવ આ વિશ્વમાં ઉત્પન્ન થવા પામ્યો છે. સ્વાર્થનો અભાવ થાય તોજ સાચી સમવેદનાનો પ્રભાવ વધી પડે છે, પરંતુ આ જગતમાં સ્વાર્થજ સર્વથા બળવાન છે. સ્વાર્થજ સર્વ અનર્થોનો ઉત્પાદક છે. કુરુક્ષેત્રનું યુદ્ધ, રૂપ અને જાપાનનું યુદ્ધ, વૉટરલૂનું યુદ્ધ, પાણીપતનું યુદ્ધ, કાબૂલ અફગાન યુદ્ધ તથા પૃથ્વી વ્યાપી જર્મની–ઓસ્ટ્રીઆ હંગરી તથા ઇંગ્લાંડ, ફ્રાન્સ, રશિયા, બલ્ગેરિયા, બેલ્જિયમ વચ્ચે થએલું વીસમી શતાબ્દીનું થહા ભયંકર યુદ્ધ એ સર્વ જનસમાજને શું દર્શાવી આપે છે? કેવળ એક પ્રકારનો સ્વાર્થજ એ સર્વ યુદ્ધનો ઉત્પાદક છે. એ શયતાન રૂપ સ્વાર્થજ આ દુનિયામાં લોહીની નદી-

એઓનાં છલાછલ પૂરા વ્હેવડાવ્યાં છે. એ સ્વાર્થરૂપ તીક્ષ્ણ છુરીએજ ભાઈ ભાઈનાં ગળાં કપાવ્યાં છે. એ ખંજર રૂપ સ્વાર્થેજ મહા પ્રલય મચાવ્યો છે. સારાંશ કે પૃથ્વીપર ભયંકર હાહાકારના ધ્વનિને વ્યાપ્ત કરનાર એ કુટિલ સ્વાર્થજ છે. સ્વાર્થ મનુષ્ય પોતાના મનુષ્યત્વને તિલાંજલી આપીને શયતાન બને છે, નિષ્ઠુરતાને ધારણ કરે છે તથા સુખ રૂપ સંસાર ઉપવનને શયતાનનો બગીચો બનાવે છે. ”

આ માનવમતિ વિહારક દુષ્ટ સ્વાર્થના યોગેજ રમાનો પિતા રાજા નરેન્દ્ર રણધીર જેવા એક નીચ પુરુષને પોતાની પ્રિય પુત્રીનું વેચાણ કરવાને તૈયાર થયો હતો. રણધીરે તેને તેના રાજ્યની પાસેના એક રાજાને દગાથી મારીને તેનું રાજ્ય અપાવવાની લાલચ આપી હતી અને તે લાલચની જાળમાં સપડાઇનેજ રાજા નરેન્દ્ર તે પાપી રણધીરને પોતાની પ્યારી પુત્રી આપવાને તૈયાર થયો હતો. લાલચની જાળમાં ફસાઇને મનુષ્ય શું કરતાં નથી? બધુંયે કરે છે. ઘોરમાં ઘોર ગણાતા અધમ કૃત્ય કરવાને પણ સ્વાર્થ પરાયણ બુદ્ધિહીન મનુષ્ય તૈયાર થઇ જાય છે. સ્વાર્થના સપાટામાં સપડાયલા માનવીની બુદ્ધિ સ્થિર રહેતી નથી. તેને માત્ર પોતાનું ઉદર ભરવાનાજ સંકલ્પો આવ્યા કરે છે અને એ પ્રબળ સ્વાર્થના યોગે મનુષ્ય ખરેખરા શયતાનના કુપમાં આવી જાય છે.

જગતના ઇતિહાસ તરફ દૃષ્ટિ કરીને જૂઓ કે સંસારમાં જે જે ભીષણ રક્તપાત થયા છે, ભયંકર બળવા જાગ્યા છે તે સર્વનું મૂળ શું છે? જવાબમાં સર્વને મસ્તક નમાવીને એમજ કહેવું પડશે એ સર્વનું મૂળ શયતાનની સાક્ષાત્ પ્રતિમા તુલ્ય સ્વાર્થજ છે. આ પ્રકારના એક સ્વાર્થેજ રાજા નરેન્દ્રને પોતાની કન્યાના હિતાહિતને

જોવાના વિચારને પણ નષ્ટ કરી દીધો હતો. મહત્વાકાંક્ષાના મહા અગ્નિમાં પોતાના સુવિચારને સળગાવી દેનાર નરેન્દ્રે રમાને પોતાના પ્રેમિક મદનની સાથે પ્રેમ ન રાખવામાટે કેટલીક ધમકીઓ આપી, કેટલોક બળાત્કાર પણ કર્યો, પરંતુ રમાએ પ્રેમરૂપ યજ્ઞમાં પોતાના પ્રાણની આહુતિ આપેલી હોવાથી તે બધાનો અનાદર કરીને મદનને ચાહવાનો ત્યાગ ન કર્યો તે નજ કર્યો.

પરંતુ મનુષ્ય ધારે છે શું અને ઇશ્વર કરે છે શું. એનો ખ્યાલ માયાને વશ થયેલાં મનુષ્યને ક્યાંથી આવી શકે ? છેવટે રાજા નરેન્દ્રની આશા પણ સફળ ન થઇ અને રમાની પણ તેવીજ દશા થઇ. મદનને મેળવવા જતાં રમા બિચારી એક પિશાચના પંજામાં આવી પડી. આ ઘટનાથી અમારા વાચકો જાણીતા હોવાથી આ સ્થળે એનો અધિક ઉલ્લેખ કરવાની અમને કશી આવશ્યકતા જણાતી નથી. પણ રમા જ્યારથી તે પિશાચના પંજામાં સપડાઇ હતી, ત્યારથી તેને માથે શાશા સંસ્કારો થયા હતા, એ વાર્તાથી વાચકો સર્વથા અજ્ઞાન હોવાથી અમે આ સ્થળે તે સંબંધી સંક્ષિપ્ત વૃતાંત જણાવીએ છીએ. રમાને તેના અધિકારમાં આવ્યા પછી લેશ માત્ર પણ ચેન પડતું નહોતું, તે તો રાત્રિ દિવસ પોતાની પ્રિયમૂર્તિ મદનનુંજ ધ્યાન ધર્યા કરતી હતી અને તેના સ્મરણમાં ને સ્મરણમાંજ પોતાના ચિત્તને પરોવી રાખવાનો યત્ન કરતી હતી.

આવો વાંચક આપણે તે રતિદેવીની પ્રતિસ્પર્દ્ધિની રમાની સ્થિતિનું એક વાર અવલોકન કરી આવીએ. જૂઓ આ પિશાચના પાપમય સ્થાનમાં તે રૂપવતી લલના બેઠેલી છે. મોટાં મોટાં અશ્રુબિન્દુઓ કાજળના મિશ્રણથી કાળા થઈને અતિ સુંદર ગોળ ગાલોપરથી વહીને કુચ કળશોપર વિશ્રામ લઇ રહ્યા છે. ઘણુંજ શો-

ભિતું મુખારવિંદ વિરહરૂપ અગ્નિના તાપથી તપીને કરમાઇ ગયું છે તથાપિ જેવી રીતે ચુંબક લોહને પોતાના તરફ આકર્ષે છે, તેવીજ રીતે તે મુખારવિંદ મનુષ્યના મનને પોતાના તરફ આકર્ષી લે છે. ગુલાબી સાડી અને ઝીણી કંચુકી આંસુઓના જળથી તદ્દન ભીંજાઇ ગઇ છે. નાગણીનો નિરાદર કરનારો કેશકલાપ પગની પાની સુધી ઝુલી રહ્યો છે તથા વારંવાર વાયુના હિલ્લોલોથી હવામાં આમ તેમ ડોલીને કાળા ભુજંગનો ભાસ કરાવી રહ્યો છે. ગોરા ગોરા સ્વચ્છ **કરકમલપરથી સાક્ષાત્ તે મૃણાલજ હોયની ! તેમ** જણાય છે. કયારેક કયારેક આંસૂ લૂછવાથી હાથપર કાજળ ચોંટવાથી જાણે કમલપર ભ્રમર બેઠો હોયતી એવી ઉપમા આપવાનું મન થઇ આવે છે. ચંદ્રમંડળને મંદ કરનારૂં તેનું નિષ્કલંક મુખ અને રતિદેવીની કીર્તિને પણ શર્માવનારૂં રૂપ, સહજમાંજ પોતાની પ્રતિભાને વિસ્તારીને તેના ગુણની પ્રશંસા ગાવાને આગ્રહ કરી રહ્યું છે. કોઈ પણ પ્રકારનાં આભૂષણોને શરીરપર ન ધારણ કરવા છતાં પણ રમા એક અતિ મનોહરા માનિનીજ છે એમ સહુ કોઇને મુક્ત કંઠે કબૂલ કરવું પડે છે. સુંદરી સમાજના જે ચાર પદ્મિની, હસ્તિની, ચિત્રલેખા અને શંખિણી એવા વર્ગ કરવામાં આવ્યા છે તેમાંની પ્રથમ વર્ગની પદ્મિની તરીકે રમાને ઓળખાવીશું તો પણ કોઇ પણ પ્રકારની અતિશયોક્તિનો સંભવ રહેશે નહિ. વાસ્તવમાં તે મહિલામંડળના ભૂષણ સમાનજ છે. તેનું શરીર અલંકારહીન હોવા છતાં ઘણુંજ ખૂબસૂરત ભાસે છે. આ પરથી એક વિદ્વાનના કથેલા આ વાકયનો સહજમાંજ પરિચય મળી શકે છે કે:–" **मण्डनन्नाकृतीनाम्** અર્થાત્ કે સુંદરને માટે બનાવટી શણગારની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

"હાય વિધાતા ! તું ઘણોજ નિષ્ઠુર અને મૂર્ખ છે ! તારા

હૃદયમાં દયાનો અંશ પણ નથી કે, એક પિતૃ પરિત્યક્તા પ્રમદાપર તારા પ્રબળ પ્રહારો ચલાવી રહ્યો છે? પ્રેમદેવતા! તું પણ વિધાતાનું અનુકરણ કરીને તારા હૃદયમાં સમાયલી કઠોરતા મારા પર ચલાવવાને તૈયાર થયો છે! તને તારા શરણાગતની રક્ષા કરવાનું પણ ભાન નથી. મનુષ્ય જેવી સાધારણ જાતિ પણ શરણાગતના રક્ષણ માટે પોતાના પ્રાણનું બલિદાન આપવાને તૈયાર થઇ જાય છે, તો તું દેવતા હોવા છતાં પણ મારી રક્ષા કરવાને કેમ તૈયાર થતો નથી. શું તું પણ નિર્દય છે, દયાહીન પાષાણ છે? હાય મદન! હા પ્રિય! હા પ્રિયતમ! તમે કોણ જાણે કેવી આપદમાં આવી પડયા હશો તેના સમાચાર મને કોણ લાવી આપે તેમ છે? કોઇજ નહિ. ત્યારે શું હું આ સંસારમાં નિરાધાર છું? મારે માટે એક પણ આધાર નથી? મારે ઉભા રહેવા જેવું એક પણ સ્થાન નથી? હા–હા. તેમજ છે. નહિ તો પિતાજી નિષ્ઠુરતાથી મારો ત્યાગ શા માટે કરે? માતા મને મદનનો અસ્વીકાર કરવાની આજ્ઞા શા માટે આપે? અરે મારો દૈવ પણ મારા પર રૂઠયો છે. મારાથી પ્રતિકૂળ થયો છે. આજે મારે આ પિશાચના પાપમય સ્થાનમાં સપડાઈને અનેક ભીષણ દસ્યો જોવાં પડે છે. હાય હાય? આ નરકંકાલ અહીં ક્યાંથી આવ્યાં? અરે! આ મનુષ્યોના લોહીની સરિતા ક્યાંથી આવી? અહીં નરમાંસના ઢગલે ઢગલા મારે કયા દુર્ભાગ્યના યોગે દેખવા પડે છે? પ્રભુ! મારાથી પિશાચોનાં આ કાળાં કામો જોઇ શકાતાં નથી. માટે મારા પર દયા કરીને મને અહીંથી મુક્ત કર–પરમાત્મા સત્વર મુક્ત કર!"

"મદન! પ્રિય મદન!! તમને આફતના જાળમાં સપડાવનારી હું પાપીયસીજ છું. મારા કર્મના દોષેજ તમારે તરેહ તરેહવારની વેદનાઓ વેઠવી પડે છે. મારી દુર્મતિથીજ તમારાપર અત્યારે દુઃખના

ડુંગરો તૂટી પડયા છે. દુષ્ટ રણધીર ! મને અને મારા પ્રિયતમને વિ-રહાગ્નિથી બાળવામાં તારા હાથમાં શું આવ્યું ? તું નથી જાણતો કે સતી સ્ત્રીઓના લગ્ન તો દૂર રહ્યાં, પરંતુ જેનો મનથી સ્વીકાર કરે છે, તેનો ત્યાગ કરીને અન્ય પરપુરુષનું મુખ પણ જોતી નથી. હાય ! મને મારા જીવનો જરા પણ શોક નથી. પરંતુ જીવન જવાની છેલ્લી ઘડીયે પણ હું મારા કાન્તનાં દર્શન નહિ કરી શકું એનોજ માત્ર મને શોક થાય છે. હા-હું હમણાંજ મારા પ્રાણનો ત્યાગ કરી દઉં તેમ છું, પરંતુ હજી પણ મને એકવાર મારા મદનના અવતાર રૂપ પ્રેમિક મદનને મળવાની દઢ આકાંક્ષા છે. મદનનાં દર્શન વિના મને કદાપિ સદ્દગતિ મળી શકે તેમ નથી તે નથીજ."

અમારા વાંચકો સમજી ગયા હશે કે, આ કરુણતાજનક વિલાપ કોનો છે ? છતાં પણ કેટલાકના મનના ભ્રમનું નિરસન કરવા માટે અમે જણાવીએ છીએ કે ઉપર્યુક્ત કોમળ શબ્દ ઉચ્ચારનાર અબળા અન્ય કોઈ નહિ પણ પિશાચરૂપ પારધિના પ્રપંચજાળમાં સપડાયલી ભોળી મૃગલી તુલ્ય રમાજ હતી. અને તેણેજ દુઃખનો અતિરેક થઈ આવવાથી આવા હૃદયભેદક અને મનોવેધક શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા.

"હાય ! પુનઃ તે દુષ્ટ અભાગીયો આવી પહોંચ્યો" એમ કહીને રમા વાયુથી કંપતા કદળીવૃક્ષની માફક થર થર કમ્પવા લાગી. એવામાં પૃથ્વી ફાટવાથી એક ગેબી અવાજ સંભળાયો અને તે સાથેજ પેલો પિશાચ વિકટરૂપ ધારણ કરીને નિકટ આવી પહોંચ્યો અને રમાને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યો કે;-" પ્યારી દિલદાર દિલારામ ! તારૂં નાજનિના જેવું સંદરરૂપ જોઇને મારા દિલમાં તારા તે રૂપનો ભોગ કરવાની પ્રબળ લાલસા થઇ આવી છે. જો તું નહિ માને તો પછી હું બળાત્કારે તને મનાવીશ. ફરજ પાડીને મારા શયનમંદિરની શય્યા

સાયિની બનાવીશ. તારા ગુલાબી ગાલોએ મને લોભાવ્યો છે. તારા પરવાળાં જેવા હોઠોએ મને લલચાવ્યો છે. માટે મારી મહબૂબ હજી પણ કહું છું કે માનીજા અને તારા આ આશકને તારા નૂરની ઝાંખી કરાવ."

"કામાંધ કીધા! તને મેં એકવાર નહિ, પણ હજાર વાર મારા શરીરની માગણી કરવાની ના પાડી છે, છતાં તું વારંવાર મને શા માટે સંતાપ્યા કરે છે. તું બળાત્કાર કરીશ તો હું મારી જાનને ખંજરથી હલાલ કરી નાંખીશ. હું પોતેજ મારા હાથથી મારા બદનના ટુકડેટુકડા કરી નાંખીશ. તું જે ગાલોપર ફીદા થયો છે તે ગાલોમાં તીખી છુરી ઘોંચીને તેમાંથી ખૂન વહાવીશ. તું જે હોઠપર આફ્રિન થયો છે તે હોઠને મારા દાંત તળેજ કચડી નાંખીશ. પણ પાપી તું આ વચનો કેમ ભૂલી જાય છે. સાંભળ અને હજી પણ કહું છું કે જરા ખ્યાલ કર. સાંભળ. પાપી આ એક ઔરતના શબ્દો સાંભળ. તે કહે છે તે જરા ધ્યાન દઇને સાંભળ:—

"ઇસ ફાની હસ્તીકી ગલીયાં હય વ્હે ક્યા બેઢંગી;
લુચપનમેં સફાઈ પરકો સીધેકા કોન સંગી?
શાન ગુમાન જહાનમેં કરે ન કોઇ ઇનસાન;
જ઼ખાં હરદમ શુક્રીયા ખુ઼દાકા હો હરઆનરે.
ને નેકીકા રાસ્તા હય દુનિયામેં ખુબ રંગી;
કિતને દિનોંકે વાસ્તે ખુદસર વ્હે શાનો બાન;
કિસકી રહી હય તેરી જો આખિર રહેગી આન;
રે મિટ્ટીકા પુતલા હય તું મકાં ગોરકી તંગી."

આ સાંભળીને શયતાન ગુસ્સાથી લાલચોળ થઇને બોલ્યો:—
"કમ્બખ્ત શયતાની! આ શયતાનના બાદશાહ સ્હામે આવા લબ્જ

બોલતાં તને જરા પણ શર્મ ન આવી? તારી નેકીને દરિયામાં ફેંકી દે. તારા ખુદાને તારા દિલમાંજ છૂપાવી દે. મારી આગળ આવી બડાઇ હાંકવાની કાંઇજ જરૂર નથી. આ શહેનશાહેશયતાન એ બધું બહુ સારી રીતે સમજી શકે છે. એને આવો ઉપદેશ આપવાની કશી જરૂર નથી. તું સખ્ત યાદ રાખજે કે, પોતાના વેરનો બદલો લેવામાં આ શયતાન ઘણોજ સખ્ત છે. જો તું નહિજ માને તો તારી બરબાદી થશે તારી જાન બેજાન થશે. તું ખ્વાર થઇશ તારી જાન પણ ખ્વાર થશે. મારી સામે આ બેહુદા તક઼રીર સમજી રાખઃ—

“ તેર દિલપર ગ઼જ઼બકે તીર બરસા દું તો મેરા નામ;
તુઝે પાનીકો અય મરદુદ તરસા દું તો મેરા નામ;
કમાંમેં તીરહું ઔર મ્યાનમેં તેગ઼ે દો પયકર હું;
જહન્નમ જીસ્સે લરજા઼ હય તપાંહય મંય વોહ અખ઼ગર હું. ”

રમા પણ શયતાનની ભાષાને સારી રીતે જાણતી હતી અને તેથી જ તેણે તેની ભાષાના એક ઉપદેશનો અમુક ભાગ સંભળાવ્યો હતો. પણ એથી શયતાને જ્યારે ચીડાઇને બીજીવાર તેને પોતાની ભાષામાં ભયંકર પ્રતિજ્ઞા સંભળાવી ત્યારે રમાએ પણ સહજ ગુસ્સે થઇને તેની તથા પોતાની ભાષાના મિશ્રણવાળા શબ્દોમાં કહ્યું કે;— તો તું પણ યાદ રાખજે કે હું પણ તારા કિ઼સમતનું ચક્કર છું, જ઼માનાની પલટ છું અને તારી કટ્ટી દુશ્મન મુકુ઼દ્દર છું. મારા શાપથી તને બાળીને ખાખ કરૂં તેમ છું. તું ન જાણતો કે હું એક શૃગાલી છું. હું એક શૂરી ક્ષત્રાણીના ઉદરથી જન્મેલી સિંહણ છું. હું મરીશ પણ તને મારીને, એ ચોક્કસ જાણી લેજે.”

આ સાંભળીને પિશાચ પાછો કાંઇક વિચારમાં પડી ગયો. તેણે વિચાર્યું કે; “જો હવે હું વધારે ઝગડો કરીશ તો રમા મારા હાથ-

માંથી છટકી જશે. તેનાપર ગુસ્સો કરવામાં મેં એક ભૂલ કરી છે, પણ હવે એ ભૂલને સુધારવી શી રીતે. હવે રમાને લલચાવવાનો ઉપાય શો છે ? હા. હજી પણ તેને ફોસલાવાથી તે માની શકે તેમ છે. સ્ત્રીઓનો સ્વભાવજ એવા પ્રકારનો હોય છે કે, ઘડીમાં તે ચીડાય છે અને ઘડીમાં પાછી રાજી થઈ જાય છે. માટે ગમે તે રીતે રમાને ફોસલાવીને પણ મારે મારા અધિકારમાં લાવવી જોઇએ. હવે જો હું બળાત્કાર કરીશ તો બાજી બગડી જશે અને મનની મનમાં જ રહી જશે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે કેટલીકવાર સુધી શાંત બેસી રહ્યો. રમાની પણ તેવીજ દશા થઈ હતી.

છેવટે શયતાને મૌનનો ભંગ કરીને બહુજ ધીમા તથા વિનીત સ્વરથી રમા પાસે જઇને કહ્યું કે;–“ મારી મધુરી રમા ! તું આટલી બધી નિષ્ઠુર કેમ બની જાય છે ? તું ફુલેલું ફૂલ છે, તેનાપર આ ભ્રમરને બેસવા દેતાં શા માટે અચકાય છે. ફુલો તો હમેશાં ઉદાર જ રહે છે. તે અનેક ભ્રમરોને પોતાના રસનું પાન કરાવે છે, તો પછી તું આટલી બધી સંકુચિત અને લોભિષ્ટ શા માટે બની જાય છે ? સ્ત્રી અને પુષ્પ ઉભયની એક સરખી તુલના થાય છે. જ્યારે પુષ્પ ઉદારતા દર્શાવે છે, ત્યારે તું કૃપણતા શા માટે દર્શાવે છે ? પ્યારી ! તારૂં આ મનહરણ રૂપ કષ્ટ ઉઠાવવાને યોગ્ય નથી. તું હજી અજાણી છે તેથી જ આવો હઠ કરી રહી છે. હું મારા મુખથી વારંવાર તારા સ્વરૂપની સુંદરતાનું વર્ણન કરતાં સંકોચાઉં છું. કારણ, પોતાની વડાઈની પ્રશંસા પોતાના જ મુખથી કરવી મને ઉચિત લાગતી નથી. પ્રિયે ! તે ખુલ્લા હૃદયથી કહે જોઇએ કે હું ને પુરુષથી કેવો મનહરણ અને સર્વાંગ સુંદર પુરુષ છું. હે સુંદરી ! મારી આશા લતાને તારાં અમૃતભરેલાં વચનરૂપ વારિથી ફાલી ફૂલી અને હરિયાળી બનાવ તું યાદ રાખજે કે, જો મારી

આશા પૂરી નહિ કરે તો તારા પ્રાણ પણ બચી શકશે નહિ." વળી પાછી તેણે દીનતા દર્શાવીને કહ્યું કે;–"હાય ! તારી અધરસુધા તથા કૃપાકટાક્ષનો થોડો ઘણો પ્રસાદ આપીને પણ તું મને અધમુઆને બચાવ. જો મારા જેવો પ્રતાપી પુરુષ કોઈની આગળ પણ આવું નમતું આપતો નથી તેનો જરા વિચાર કર. હું તારા મુખચંદ્રનો ચકોર બનીને તારા ચરણોમાં મારૂં મસ્તક નમાવવાને પણ તૈયાર છું. જો જો જરા વિચારી જો અને અન્યાય ન કર! હવે મારાથી તારો અન્યાય ક્યાં સુધી સહી શકાશે ? પ્યારી અનીતિ ન કરકે જેથી કોઇ પોતાના પ્રાણપર આવી જાય,"

આ સાંભળીને રમાએ કહ્યું કે;–"ભલાભાઇ ! તું આવી વ્યર્થ આશાને શા માટે હૃદયમાં ધારણ કરે છે. આ વિશ્વમાં સર્વને આજે કાલે અથવા ચાર દિવસ પછી ચાલ્યા જવાનું છે. કોઈ સ્થાયી રહ્યું નથી અને રહેવાનું નથી. તો ચાર દિવસની ચળકતી ચાંદનીમાં લોભાઇને તું પરદારામાં શા માટે લોલુપ બની ગયો છે ? સાંભળ, કોઇક વિદ્વાને આ દુનિયાની અનિશ્ચિતતા માટે શું કહ્યું છે તે જરા ધ્યાન પૂર્વક સાંભળી લેઃ—

" કૈંક ગયા છે કૈંક જાય છે, કૈંક થશે બેહાલ;
સુકૃત સાથે આવશે, કોણે દીઠી કાલ.
પંખી ટોળું વૃક્ષપર, હળી મળ્યું છે હાલ;
પ્રભાતમાં ઉડી જશે, કોણે દીઠી કાલ.
પુષ્પ સુગંધ થકી બની, અનુપમ ફૂલની માળ;
તે પણ કરમાઇ જશે, કોણે દીઠી કાલ.
દૃષ્ટિ વિપર્યાસે તુંને, ભાસે સુખરૂપ જાળ;
પરતાવો પાછળ થશે, કોણે દીઠી કાલ.

પુણ્ય વારિને પામવા, સુકૃત્ય રૂપી પાળ;
આખર કામે આવશે, કોણે દીઠી કાલ. ”

સ્વાર્થીયા સંસારના મોહમુગ્ધ અને માયાના ઉપાસક માનવી ! માન, હજી પણ મારૂં કહેવું માન. પારકી સ્ત્રીને માતા સમાન જાણ. તું મારામાં આટલો બધો મોહ ધરાવે છે તેટલો મોહ ઇશ્વરમાં રાખ એટલે તારૂં ભવોભવનું કલ્યાણ થશે. તું મને અધમરીને શા માટે મારી રહ્યો છે ? પાણી વલોવ્યાથી કદાપિ માખણ નહિ નીકળે તે નહિજ નીકળે. તો પછી નાહક તારી નીચતા શા માટે દેખાડે છે ? અરે કેવળ જીભથી અમૃતનું નામ લઇને તું તને પોતાને અમૃતનો પાનાર કહે છે ? ગળામાં હળાહળને છલાછલ ભરી રાખવા છતાં તું અમૃતની આશા રાખે છે ? પણ યાદ રાખજે કે તારી તે આશા કદાપિ નહિ ફળશે તે નહિ જ ફળશે. તું તને પોતાને સુંદર કહે છે ? ભલે તું ઘણો જ સુંદર હોય પરંતુ મનુષ્યના ચિત્તની વૃત્તિ નિરાળી જ હોય છે. જો એક અબળા પોતાના ખરા હૃદયથી એક કુબડા, કાણા, કાળા, કદરૂપા અને બેડોળ પુરુષને વ્હાલી હશે તો પછી તેને સાક્ષાત્ રતિ-દેવીનો પતિ કામદેવ પણ મોહાવી શકશે નહિ તેના અનુરાગને તિલભાર પણ ઓછો કરી શકશે નહિ. તું સુંદર છે, પરંતુ તારી તે સુંદરતાને માટે હું સર્વથા અયોગ્ય છું. તારા રૂપ આગળ મારૂં છેક નકામું છે, માટે તું તારા જેવીજ કોઇક સ્વરૂપવતી સુંદરી શોધી લે. તારા તે સ્વરૂપપર મુગ્ધ થનારી અનેક માનિનીઓ મળી આવશે, પણ આ મદનની મનોહારિણુ રમા તો તેનો સ્વીકાર કદાપિનું નહિ જ કરી શકે.

“ નથી આ માનિની વેશ્યા કદાપિ ધર્મને ખોશે;
નથી આ સ્વાર્થિણી વામા મદનમૂર્ત્તિ ભૂલી જાશે.
નહિ તું રાખતો આશા કદાપિ આ રમા તારી થશે,
મૂરૂ તિલ નથી આ કે સત્વર તેલ નકળશે. ”

શયતાન અથવા પિશાચે મોટેથી હસીને કહ્યું કે:–" બસ હવે મારી પ્રીતિના અંકુરો તારા હૃદય ક્ષેત્રમાં સ્ફુરી આવ્યા, મારા સર્વ મનોરથો ફળીભૂત થયા. અત્યાર સુધી તો દુષ્ટ, નીચ, કુકર્મી, કુરૂપ અને પિશાચ આદિ ઉપાધિયો મળ્યા હતા, પણ હવે તો મને ત્રૈલોક્ય સુંદર કહ્યો. માનુષી સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ જ કાંઈક આવો વિલક્ષણ હોય છે. બસ, મારા હૃદયના આરામ! પ્રાણના અવલમ્બન! હવે વિલંબ ન કર. મને તારા ગળાં સાથે લપેટીને કૃતાર્થ કર અને સત્વર તારા અનુપમ રૂપનો ભોક્તા કર.

" વાહરે લદુજી ખૂબ ફૂલાયાને શું? આતો માન ન માન પણ હું તારો મહેમાન' એવાળી વાત કરી. પણ ગમાર, મતિભ્રષ્ટ માનવ! આવા અયોગ્ય અને બીભત્સ શબ્દો બોલીને તું તારી જિવ્હાને વિના કારણ શાટે અપવિત્ર બનાવે છે. શું અકાળ અવસ્થામાં જ તું કાળનો કવલ બનવાની ઇચ્છા રાખે છે? હું બીજી વાતતો દૂર રહી પણ તારા મુખપર થૂંકયાને પણ રાજી નથી. શું તું મારા રૂપના અગ્નિનો પતંગ બનીને તારી કાયાને ભસ્મ કરવા ઇચ્છે છે?" રમાએ કહ્યું

પિશાચ સહજ ચીડાઇને બોલ્યો કે;–" અરે! આમ વૃથા બકવાદ શા માટે કરે છે? અત્યારે તું મારા તાબામાં છે, હું તારાપર ધારૂં તેવો જુલમ ગુજારી શકું તેમ છું. ત્રાસ વર્તાવી શકું તેમ છું. જો આ સ્હામેના કત્લખાના તરફ એક તરફ તારી નજર દોડાવી જો તું વિચારી જો કે જે શયતાન અનેક નરનારીઓની કત્લ કરવાને શક્તિમાન છે, લોહીની ધારાઓ વહેવડાવવાને જેનાં ખંજરો તૈયાર છે. ભલભલા મર્દોની ગર્દનો વિખૂટી કરવા માટે જેની તલ્વાર આતુર છે. જે ગમે તેવા ભીષણ પાપને કરી બતાવવામાં જરા પણ અચકાતો નથી; તે બહાદુર વીર શયતાન તથા શૂરવીર સોબતીઓ તને શું નહિ કરે?

તારી કત્લ કરશે. પોતાના ભાલાની તીણી અણીથી તારા જિગરને ભેદી નાંખશે. પત્થર અથવા વજ્રના જેવા કઠોર દિલનો આ શયતાન પોતાના ઝેરીલા ખંજરથી તારા ચૂરેચૂરા કરી નાંખશે. માટે હજી પણ વિચારી જો. જો સુધાનો સ્વાદ ચાખવો હોય, સોનાના સંસારમાં રહીને જીવનને આનંદમાં ગાળવાનો વિચાર હોય તો હજી પણ કહું છું કે માની જા. હું સારી રીતે જાણું છુ કે નારીઓ ઘણી જ હઠીલી હોય છે. પણ એ હઠના પરિણામે જ તેમને મરણના મુખમાં જવું પડે છે. રમા ! હજી પણ આ સમશીરને ધરનાર, વીરનાં હૃદયને વિદીર્ણ કરનાર, શયતાનની યાચનાનો સ્વીકાર કર. ”

“ જ્યાં સુધી સૂર્યચંદ્રની ગતિ એક છે, પૃથ્વી સ્થિર છે, સમુદ્ર મર્યાદિત છે, આકાશ ટેકીલું છે, વાયુ નિયમના બંધનમાં બંધાયલો છે, ત્યાં સુધી તો મારાથી તારી તે પિશાચી યાચનાનો સ્વીકાર નહિ થાય તે નહિ જ થાય. હજી પૃથ્વી ધર્મના ભયથી સ્થિર છે. હજી પણ સતીઓનાં સતીત્વની રક્ષા માટે કરાળ કાળને પણ કચડી નાંખનાર જગદાધાર હાજરાહજુર છે. હું તારાં આ પ્રલોભનોમાં લોભાઉં તેવી લાલચુ અબળા નથી. તારી આ યાચના તું કોઇ પતિઘાતિની વેશ્યા પાસે જઇને કર એટલે તે તરત જ તેનો સ્વીકાર કરશે. હું મારી સુંદરતાનું વેચાણ કરનારી કુલટા કામિની નથી.”

“ ત્યારે શું તને તારા પ્રાણનો જરાપણ પરવાર નથી.”

“ ના બિલ્કુલ નહિ.”

“ કારણ ? ”

“ ફક્ત મારા નારીધર્મનું સન્માન ? ”

“ તે સન્માન નષ્ટ થાય તો ? ”

" કદાપિ થાય જ નહિ."

" કોણ છે તેની રક્ષા કરનાર."

" અધમવિદારક જગદાર."

" ત્યારે તું તારૂં હૃદય કોને આપવા ઇચ્છે છે ।"

" તે મનમોહક મદનમૂર્તિ મદનને ?"

" રમા ! મારી આ અંતિમ શિક્ષા માની લે, મને આ તારૂં સુંદર રૂપ જોઇને દયા આવે છે."

" હે મૂર્ખ ! સતી સ્ત્રીઓનાં મન કદાપિ તારા જેવાની આવી નીચ વાતો કદાપિ ડૂલી જતું નથી."

" હું હવે તદ્દન નિર્દોષ છુ, તને જે કાંઈ કહેવું હતું તે કહી દીધું છે, સમજાવવાનું હતું તે સમજાવી દીધું છે, હવે હું તારા પ્રાણ હમણાં જ લઉં છુ." પિશાચે ગંભીરતાથી કહ્યું. રમાએ ગર્દન નમાવીને કહ્યું કે:-" હું તારાજેવા અધમ પાપી સાથે બોલવા માગતી નથી."

આ સાંભળીને પિશાચપતિ નાગી તલ્વાર લઈને રમાના શરીરપર ધસી ગયો અને તે સુંદરીનું મસ્તક ધડથી વિખૂટું કરવાને તૈયાર થઈ ગયો, એવામાં અકસ્માત્ તે ભવનની પૂર્વ દિશાની દીવાલ ફાટી અને તેમાંથી એક કુરૂપ પિશાચ બહાર નીકળી આવ્યો. તે પિશાચે આવીને કહ્યું:-" મહારાજ ! સ્ત્રીને મારવી એ અધર્મ છે અને ન્યાય વિરૂદ્ધ છે."

પિશાચપતિ ગુસ્સેથી બોલ્યો:-" નહિ-નહિ. આ સ્ત્રી બડી દુષ્ટા છે. એને એનાં કડવાં અને કઠોર વાક્યોનું ફળ હું હમણાં જ ચખાડી આપું છું."

આવનાર પિશાચે કહ્યું:-" વારૂ ત્યારે, મને એક મહીનાનો અવકાશ આપો, એમુદ્દતમાં જો તે આપના પ્રેમનો સ્વીકાર કરે તો ઠીક છે નહિ તો પછી ઇચ્છામાં આવે તે સજા કરજો."

પિશાચ પતિએ જલદગંભીર સ્વરથી કહ્યું કે;–"તારી જો એવી જ ઇચ્છા છે તો હું એને એટલો અવકાશ આપું છું, પણ જો એકત્રીસમેં દિવસે તે મારી યાચના નહિ સ્વીકારે તો પછી હું તેના ગર્મ રૂધિરથી મારી તરસને છીપાવીશ. તું પણ તેને બરાબર સમજાવજે ન માને તો જરા ચૌદમા રત્નનો પ્રભાવ પણ બતાવજે."

આમ કહીને તેણે પુનઃ પગની ઠોકર મારી એટલે તે પૃથ્વી ફાટી અને તેમાં તેઓ સર્વ અંતર્ધાન થઇ ગયાં.

પ્રકરણ ૯ મું

પ્રેમમુગ્ધા નલિની

"જાદુ નયનોંકા મનકો લુભાએ ગયોરે;
મોરા સુખ લે ગયો અપના દુખ દે ગયો
આગ બિરહાકી તનમેં લગાય ગયો—જાદુ.
ઉસ સિતમ ગરકા પતા હાય મંય પાઉં કયું કર ?
ઔર પાઉં તો કહો હાલ સુનાઉં કયુંકર ?
સામને ભી હો ખડા ગરતો બુલાઉં કયું કર ?
રૂઠ જાએ તો સિતમ ઉસકો મનાઉં કયું કર ?
ખૌફ હય મુજકો કે મંય આંખ મિલાઉં કયું કર ?
ન કુચ્છ કહે સકું ન કુચ્છ સુન સકું,
સહ ચલતા જીગરવા ચુરાય ગયો."

મહેશર

પ્રિય વાંચક ! હવે તમો મદનનો કેટલોક વૃત્તાંત સાંભળો એ. કારણ કે તેની સાથે આ વાર્તાનો સંબંધ વિશેષ જોડાયલો છે, માટે તે વૃત્તાંત જાણવાની ખાસ જરૂર છે.

જરૂરી કામોમાંથી મુક્ત થયા પછી મદન ઘણીજ ચિન્તાની સાથે બાબુસાહેબના આવવાની વાટ જોવા લાગ્યો. ઘણી વાર સુધી વાટ જોવા છતાં બાબુસાહેબ જ્યારે ન જ આવ્યો, ત્યારે તે ગભરાઇને મોહિની પાસે ગયો અને તેની પાસેના જ એક સુંદર આસનપર બેસીને એક ભારી વિષયની સલાહ કરવા લાગ્યો.

પ્રથમ તેણે મોહિનીને ઉદ્દેશીને કહ્યું કેઃ–" મોહિની ! હજી સુધી બાબુસાહેબ તથા સુંદરસિંહ એમાંથી એક પણ જણ આવ્યો નથી, આથી મને જ ઘણી શંકા થાય છે. મને લાગે છે કે કદાચ તેઓ કોઈ ઠગારાની ઠગાઇમાં ફસાઇ ગયા હશે, નહિ તો અત્યારસુધી પાછા ન આવે એવું બને જ નહિ. અવશ્ય દાળમાં કાંઇક કાળું જ જણાય છે."

મોહિની કાંઇક વિચાર કરીને બોલી કેઃ–" હા મદન ! તમે જે કાંઈ કહો છો તે ખરૂં જ છે. આજકાલ ઠગારાએ એવો ઉપાડો લીધો છે કે તેઓ પીટયા આપણને અથવા તો આપણા પક્ષના કોઇ પણ માણસને જંપીને બેસવા પણ દેતા નથી. તમારા કહેવા પ્રમાણે કદાચ સુંદરસિંહ અને બાબુસાહેબ દુશ્મનપક્ષના કોઇ ઠગારાના જાળમાં આવી ફસાયા હોય તો તેમાં અચંબો પામવા જેવું કાંઇ જ નથી. પણ હવે એ વિષયમાં વધારે ચિંતા કરવાનું કશું કારણ નથી હું હમણાં જ મારા રમળ ફેંકીને તમને બધી બીના જણાવી દઉં છું. મારા રમળપરથી આપને બધી બાતમી એક પળવારમાં મળી જશે અને સુંદર તથા બાબૂ ગમે ત્યાં હશે તે પણ જલ્દી જણાઈ આવશે."

આમ કહીને મોહિની રમળના પાસા ફેંક્યા અને ત્યાર પછી

કાંઈક ગણત્રી કરીને મદનને જણાવ્યું કે;—" એક ! આપણી સાથે બેડી દગાની બાજી ખેલાઈ છે ! આપણા બધા ભેદોનો ભંડો ફૂટી ગયો છે. તમે જેને બાબૂ ચંદ્રગુપ્ત ધારતા હતા તે ખરી રીતે ચંદ્રગુપ્ત નહોતો પણ રણધીરનો ચાલાક ઐયાર અથવા ઠગારો પંડિત દેવીદત્ત હતો. તેણે સુંદરસિંહને દગો દઈને ફસાવી લીધો છે અને આપણા કારાગૃહમાંથી તે પોતાના ઐયારોને—લુચ્ચા ઠગારાઓને છોડાવી ગયો છે. આપણી અત્યાર સુધીની કરી કારવી બધી બાજી ધુળમાં મળી છે અને દુસ્મને ધોળે દહાડે આપણી આંખમાં ધુળ નાંખી છે. તે પિશાચ દેવીદત્ત બડો ખંધો અને પક્કો ખેલાડી હોવાથી હવે જલ્દી હાથમાં આવી શકે તેવો કશો સંભવજ નથી."

આ સાંભળી મદન તો આભોજ બની ગયો. તેણે ઘણાજ ગભરાટની સાથે કહ્યું કે;—" હાય ! બહુ બુરી થઈ. સુંદરસિંહ કે જે આપણો ડાબો હાથ હતો તે પણ દુષ્મનોના હાથે હાલ તરતને માટે કપાઈ ગયો. રમાએ ગઈ અને સુંદરસિંહ પણ ગયો. હવે મારી શી દશા થશે ? સુંદરસિંહ વિના મને મારી રમાનો કોણ પતો મેળવી આપશે ? અરેરે ! વિધાતા ! તેં આ દુઃખરૂપ સંસારમાં સળગતી ભડભડતી ચિંતારૂપ જ્વાળાથી દગ્ધ થયેલા આ હતભાગી મનુષ્યપર આવો અત્યાચાર શા કારણથી વર્તાવ્યો ? પરમાત્મન્ ! મારાથી એવો તે શો ભીષણ અપરાધ થયો કે તેના બદલામાં તે મારી આવી વિષમ વેદના જનક ભયંકર દુર્દશા કરાવી ? મોહિની ! જો તે પુરૂષ ખરેખરો દેવીદત્તજ હશે તો તો તે આપણા આ દુર્ગમ દુર્ગની તથા માયાવી મહાલયની બધી બાતમી મેળવી ગયો હશે. તેને કારાગૃહના તમામ રસ્તાઓનો પતો પણ મળી ગયો હશે હાય ! હવે શું થશે. મને કોણ મદદ કરશે ? "

મોહિનીએ મદનને દિલાસો આપવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું કે; "મદન! હવે જે બની ગયું છે તેને માટે વૃથા શોક કરવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. ઇશ્વરે જેમ ધાર્યું હશે તેમ થશે તેમનામાં દઢ વિશ્વાસહશે તો તેઓ અવસ્ય તમારૂં રક્ષણુ કરશે અને તમને કોઇ પણુ જાતની ઇજા આવવા દેશે નહિ. દેવીદત્ત આપણાં બધા ભેદો જાણી ગયો હશે તો પણુ જ્યાં સુધી આપણો ભગવાન આપણાપર પ્રસન્ન હશે ત્યાં શુધી તેનાથી આપણું કાંઇ પણુ અનિષ્ટ કરી શકાશે નહિ. ઇશ્વર સદા સત્કર્મવાદી-ઓનું કલ્યાણુ અથવા મંગળજ કરે છે અને દુરાચાર કરનારા પાપા-ત્માઓનો ધ્વંસજ કરે છે. તમે બુદ્ધિમાન છો માટે જરા વિચાર કરો અને શાંત થાઓ."

મદને સહજ શાંત રહ્યા પછી કહ્યું:–"વારૂ એતો ઠીક પણુ રમાના સંબંધમાં જરા રમળ ફેંકીને જો જોઈએ કે તે અત્યારે ક્યાં છે અને કોના સપાટામાં સપડાઇને દુ:ખ ભોગવી રહી છે."

મોહિનીએ ફરીવાર રમળના પાસા ફેંકીને કહ્યું કે:–"મદન! રમા તો બિચારી અત્યારે ઘણીજ અજાયબી ભરેલી અવસ્થામાં આવી પડી છે. પણુ તે કોના સપાટામાં સપડાઈ છે તથા તેના પર શા શા જુલ્મો ગુજરાઇ રહ્યા છે તે સંબંધથી કાંઈ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાતું નથી. પણુ હા–મારી જ્યોતિષ વિદ્યા મને એટલું તો ખાત્રીપૂર્વક જણાવે છે કે તે કોઇ માયાવીના પંજામાં ફસાઇ ગઇ છે. તે માયાવી કોણુ છે અને તેનું નિવાસસ્થાન ક્યાં આવેલું છે, એ સંબંધમાં મારાથી કાંઇ ચોક્કસ કહી શકાતું નથી."

મોહિનીનાં આવાં નિરાશા સૂચવનારાં વચનો સાંભળીને મદન ઘણોજ ગભરાઈ ગયો. તે એક ઘણોજ ઉંડો નિસાસો નાંખીને બોલ્યો કે:–"મોહિની? ત્યારે શું મને મારી રમા નહિજ મળે? હાય! તેના

વિના મારૂં જીવતર કેમ કરીને પૂરૂં થશે? તે મધુરી મોહક મૂર્ત્તિના સ્મરણમાં ને સ્મરણમાં હું રાત્રિદિવસ મારૂં હૃદય પરોવી રાખું છું. તેને મેળવવાની આશાપર જ મારૂં જીવન ટકી રહ્યું હતું, પરંતુ હવે એ આશાનો તાર પણ તૂટી ગયો. હાય હતભાગી મદન! તું આ સંસારનાં આવાં વિરહ રૂપી દુઃખો દેખવાને શા માટે ઉત્પન્ન થયો? શું તને તારી વ્હાલી રમા નહિ જ મળે? તારા મનની કેવળ એક જ આશા નહિ ફળે? રમા! ઓ મારી પ્રિય રમા? તું આવી નિષ્ઠુર કેમ બની ગઇ? નેત્રકટાક્ષ રૂપી ભયંકર બાણનો આ દીન મનુષ્યના હૃદયપર પ્રહાર કરીને ક્યાં અદૃશ્ય થઇ? કામદેવની કટારીને મારા કોમળ હૃદયમાં ઘોચીને તું ક્યાં ચાલી ગઇ? તારી વફાદારી અને ઇમાનદારી અને ઇમાનદારી ક્યાં ગયાં? શું તું મારા કરતાં બીજા કોઇ સ્વરૂપવાન પુરૂષમાં મુગ્ધ બની ગઇ છે અને એ કારણથી જ તને મારા પ્રત્યે અભાવ આવ્યો છે? અફસોસ! ભયંકર અફસોસ! બસ મોહિની! હું હવે રમાને શોધવા માટે હમણાં અને આ ક્ષણે જ બહાર નીકળી પડું છું. કારણ કે ઉદ્યોગરૂપી લતા પર જળ સીંચમામાં આવે તો જ મનુષ્યનું ભાગ્ય સારાં ફળો આપી શકે છે. પણ આળસ રાખીને બેશી રહેવાથી મનુષ્યની અધોગતિ થાય છે તથા ભાગ્યના સિતારા પણ ઢંકાઇ જાય છે, પરિશ્રમથી માનવ ધારે તે કરી શકે છે અને આળસથી બધું ગુમાવી બેસે છે. એટલા માટે જ વિદ્વાનોએ કહેલું છે કે, **आलस्य हिं मनुष्याणां शरीबस्थ महारिपु** આળસ એ જ મનુષ્યનો મહાન શત્રુ છે. અને મનુષ્યને અવનતિના ઉંડા સમુદ્રમાં ફેંકી દેનાર પ્રબળ શક્તિધારક શયતાન છે."

મોહિનીએ **મદન**ના કથનનો પ્રતિવાદ કરતાં પ્રમાણ સહિત કહેવા માંડ્યું કે;–" ચતુર **મદન**! આવા વિચારોને હૃદયમાં કદાપિ સ્થાન

આપશો નહિ. કોઇ પણ કાર્ય કરતાં પહેલાં તેના પરિણામનો પૂરતો વિચાર કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. સાહસ કરીને કોઇ પણ કાર્ય કરવાથી કોઇ દિવસ પણ સારૂં ફળ મળતું નથી. કોઇ કવિએ ખરૂં જ કહ્યું છે કે;—

" सहसाविदधत न क्रियामविवेकः परमापदाम्पदम् ।
वृणतेहि विमृष्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ॥ "

આનો ભાવાર્થ લગભગ એવો થાય છે કે, કોઈ પણ કાર્યમાં સાહસ ન કરો, અવિવેક જ સર્વ આપદોનું ઘર છે એમ ખાત્રીપૂર્વક માની લ્યો અને વિચાર પૂર્વક કામ કરનારના તેના તે ગુણોથી લોભિત થઇને સર્વ પ્રકારની સંપત્તિઓ પોતાની મેળે આવી મળે છે એ પણ દઢતાથી ધારી લ્યો. માટે મદન ! આમ એકાએક સાહસ કરીને જવાના વિચારને માંડી વાળો. તમને એકલાને જવા દેવાનું હું ઉચિત ધારતી નથી. ન કરે નારાયણને કદાચ રમાની પેઠે તમે પણ આફતમાં આવી પડો તો પછી મારી શી દશા થાય ? આ માયાવી મહેલમાં મારી કોણ રક્ષા કરે ? મદન ! આવું અવિચારી કામ કરતાં પહેલાં તેના પરિણામનો પણ વિચાર કરી જોજો. રમાનો તો અત્યારે ક્યાંય પણ પતો જ નથી તો પછી તમે તેને ક્યાંથી મેળવી શકશો ? રમાને મેળવવા જતાં કદાચિત્ તમારો દેહ પણ જોખમમાં આવી પડશે. માટે આ બધી બાબતોનો ખ્યાલ કરીને હાલ તરત તો કોઇ પણ સ્થળે જવાનું મુલ્તવી રાખો ?"

" મોહિની—મોહિની ! ! તારાં આ અમૃત જેવી નીતિવાળાં વચનો સાંભળવા છતાં, પ્રિયાના વિયોગથી વ્યાકુલ થયેલા મારા આ હૃદયપર તેની કશી પણ અસર થતી નથી. મને મારી પ્રિયતમા રમાએ દીવા-

નો બનાવી દીધો છે. હું એ હૃદયમોહિની માટે મારા જીગરમાંથી ખૂન વહાવીશ તો પણ મને એક જાતનો આરામ જ મળશે. તેના માટે મારૂં સર્વસ્વ ગુમાવીશ તો પણ મને જરાયે દુઃખ થશે નહિ. આ સંસારમાં જે કાંઈ પણ સાચા સુખનો સંભવ હોય તો રસિલીની રસિક વાતોમાં જ સમાયલો છે. જો વિશ્વમાં કોઇ પણ આરામનું સ્થાન હોય તો તે કેવળ પ્રિયતમાનું એક હૃદયમંદિર જ છે. સંસારમાં જન્મીને જે પુરુષે પ્રમદાના પવિત્ર પ્રેમની લ્હાણુ લીધી નથી, વ્હાલીના મધુરા શબ્દોનું શ્રવણ કર્યું નથી, મનોહારિણી માનિનીના ઉચ્ચ હૃદય ભાવોનો સુધા સમાન સ્વાદ ચાખ્યો નથી અને જેણે રસિલી લલનાના લાલ લાલ અધરમાં સમાયલા અમૃતનું પાન કર્યું નથી, તેના મૃણાલ સમાન કોમળ બાહુઓનું આલિંગન લીધું નથી, કેલીપરાયણા કામિનીના સંસર્ગસુખનો જે નરે અનુભવ મેળવ્યો નથી તથા લાવણ્યમયી લલનાના મૃદુ મંજુલ વચનો સાંભળીને અપૂર્વ પ્રકારના આમોદનો ઉપભોગ કર્યો નથી, તે નરનો અવતાર અફળ છે. તું હજી ઔરત છે. તેથી મર્દના દિલમાં પયદા થયેલા ઇશ્કની કીમત સમજી શકવાને નાલાયક છે. ઇશ્કને માટે આદમીઓ પોતાના બદનને ખાખ કરે છે, પોતે બેહાલ બને છે. મોહિની! હું શું અયોગ્ય કાર્ય કરૂં છું કે તું મને રમાને મેળવવા માટે જવાની મના કરે છે? રમા મારી છે, હું તેનો છે. હું નેત્ર છું, તે જ્યોતિ છે. તેને માટે હું મારી જાન ગુમાવવાને પણ તૈયાર છું. તે જે આફતમાં સપડાઈ છે, તેમાંથી તેને છોડાવી લાવવી એ મારી મુખ્ય ફર્જ છે. ક્ષત્રિય ધર્મ અનુસાર મારે તેને બચાવવી જ જોઇએ. જો હું આવા આફતના વખતે તેને સહાયતા ન કરૂં તો મારા જેવો બીજો પાપી પુરુષ કયો કહેવાય? મારી પ્રાણપ્યારી દુઃખ ભોગવે અને સુખમાં અને હું આરામમાં દિવસો ગાળું

એ કેટલું બધુ અયોગ્ય ગણાય ? નહિ—નહિ હું તેને બચાવ્યા વિના કદાપિ જંપીને બેસવાનો નથી. બસ હવે મને આજ્ઞા આપ, એટલે હું અહીંથી જલ્દી રવાના થાઉ."

મોહિનીએ લાચારીથી જણાવ્યું કે;—"ત્યારે જેવી તમારી ઇચ્છા માલિકનો કોઇ માલિક હોતો નથી. આતો મને ઠીક લાગ્યું તે જણાવ્યું. જો હવે તમારી જવાની જ ઇચ્છા હોય તો ખુશીથી જાઓ, હું તેમાં કોઇ પણ પ્રકારનું વિઘ્ન નાંખવાને રાજી નથી. વહેતી નદીના પ્રવાહને ભલા કોનાથી રોકી શકાય અને તેમાંયે વળી ખાસ કરીને વર્ષાઋતુના ભયંકર વૃષ્ટિના સમયે ?"

મદન, મોહિનીની વાત સાંભળીને કાંઇ જ બોલ્યો નહિ, ત્યાંથી ઊઠીને ચાલતો થયો, અને ત્યાર પછી અશ્વશાળામાંથી એક ઘણા જ સુંદર પાણીદાર અશ્વને લઇને બહાર નીકળી પડયો. તેની કમરની ડાબી બાજૂએ લાલ મખમલના મ્યાનમાં એક તીખી તેજસ્વી તલ્વાર લટકી રહી હતી. ખાખી રંગના કોટપર હીરાના હાર શોભી રહ્યા હતા. શિરપર બનારસમાં બનેલો ગુલાબી રંગનો એક સુંદર રેશમી સાફો સુશોભિત થઇ રહ્યો હતો. અમૂલ્ય પ્રકારના સુંદર પોશાકથી વિભૂષિત થયેલો મદન આસમયે વિશ્વવિમોહન મદનદેવતાનું સ્વરૂપ જ ધારણ કરી રહ્યો હતો. અહા ! તેના ગૌરવદનની શી ખૂબસૂરતી ! શી સુંદરતા ! તેને જોતાંની સાથે જ કામપરાયણા કુટિલા કામિનીનાં વિકારવશ નયનો આકર્ષાયા વિના રહે, તેમ નહોતાં. ખરેખર અત્યારે મદને સાક્ષાત્ રતિના પતિ મન્મથનું સોહાણમણું સ્વરૂપ ધારણ કરી લીધું હતું.

ચાલતાં ચાલતાં મદન દસ પંદર ગાઉ દૂર આવી પહોંચ્યો અને દિવસના પણ ચારેક વાગ્યાના શુમારે તે એક શહેરના સુંદર બગીચામાં જઇને જરા વિશ્રામ લેવા લાગ્યો. તે બગીચાના મધ્ય ભાગમાં

એક સુંદર સંગેમરમરનો બંગલો હતો અને તેનાં દ્વારો સોનાનાં હતાં તથા ઉપરના ભાગમાં જવા માટે ચાંદીની સીડીઓ રાખવામાં આવી હતી. બાગની ચારે બાજુએ ફરતી દીવાલો હતી અને તેમાં પ્રવેશ કરવાના મુખ્ય બે દરવાજા તથા બે નાની નાની બારીઓ હતી. ગુલાબના ક્યારડાઓમાં ગુલાબનાં ફૂલોની અપૂર્વ બહાર હતી. એક તરફ ચંપા, ચમેલી, જૂઇ, જાઇ, માલતી, મોગરા થઇ મોતીયા અને કેવડા વગેરે સુગંધિત વૃક્ષોની નાની નાની ક્યારીઓ શોભાયમાન થઈ રહી હતી તો બીજી બાજુએ આમ્રતરૂ, આશોપાલવ અને તેવાજ પ્રકારનાં બીજાં વૃક્ષોના સંચાલનથી ઉદ્‌ભવેલો વાયુ મંદ મંદ લ્હેકા લેતો, પુષ્પોના પરાગને પોતાના સ્વરૂપ સાથે મેળવીને એક પ્રકારના મૃદુ સુવાસનો સર્વત્ર વિસ્તાર તથા સંચાર કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો. આ બગીચાનાં સુંદર પુષ્પોનો સુગંધ પુરંદરના નંદનકાનનને પણ ક્ષણ વારને માટે લજ્જિત બનાવી દે તેટલા વિશાળ પ્રમાણમાં વિસ્તરીને મનુષ્યના મનને ખુશ ખુશ કરી દેતો હતો. સ્હામેજ બિલોરી પત્થરનો અદ્‌ભુત રચનાથી રચેલો એક મનોહર હોજ કાગચક્ષુના જેવા નિર્મળ જળથી છલોછલ ભરેલો હતો અને તેના મધ્ય ભાગમાં એક સોનાનો સોહામણો ફૂવારો સ્થાપવામાં આવ્યો હતો કે જે જળની અનેક ધારાઓ વર્ષાવી રહ્યો હતો. આ સર્વ નયનરંજક દૃશ્ય જોઇને મનુષ્યના મનમાં સહજમાંજ આનંદ અને શાંતિનો સંચાર થયા વિના રહેતો નહોતો.

એ ઇન્દ્રદેવના—સુરપતિ ઇન્દ્રરાજના મનોહર ઉપવનને પોતાની તુલનામાં પરાજિત કરનારો અતિ સુંદર બગીચો ખરેખર ઘણોજ સુંદર હતો. જોતાંની સાથેજ મનુષ્ય તેમાં વિશ્રાન્તિ લેવાને લલચાઇ જતું હતું અને મોહવિમુગ્ધ માયાધીન મનુષ્યની પેઠે તેને ત્યાંથી ઉઠ-

વાનું મન પણ થતું નહોતું. ઘણો વખત વીતી જવાથી તદ્દન ક્લાંત બની ગયો હતો અને ભૂખ પણ તેને કકડીને લાગી હતી. આથી તે આવા રમણીક બાગને જોતાંની સાથેજ મોહિત થયો, તેમાં આરામ કરવાને લલચાયો. બાગના દરવાજા પાસે આવી તે પોતાના અશ્વ પરથી ઉતરી પડયો અને અશ્વને એક વૃક્ષ સાથે બાંધીને બાગની બહાર જોવા લાગ્યો. અકસ્માત્ તે બાગના એક એકાંત સ્થાનમાં એક મનોહરા માનિનીનું ગાન તેના સાંભળવામાં આવ્યું. તે ગાયનનો આશય આવા પ્રકારનો હતોઃ—

પ્રિયતમ વીણુ કોણુ બુઝાવે આગ આ તનુની;
હૃદય રસિકવીણુ કોણુ શમાવે આગ આ તનુની—પ્રિયતમ.
રતિની ગતિને ન જાણે કોઈ વનવાસી સંન્યાસી.
મદનાનળથી બળતી યુવતીની પીડ શું જાણે ઉદાસી ? પ્રિયતમ.
પ્રમદા મન મહિં મુંજાય બહુ અકળાય,
પ્રણય રસ છલકાય
પણુ ન મળે હાય ! વિલાસી—પ્રિયતમ,
જોબન વનનાં ફૂલ મધુરાં કરમાય,
ફૂલી ફાલીને સૂકાય,
પણુ મકરંદ ન મળે પુષ્પવિહારી—પ્રિયતમ.

આ ગાયન એક સોળ વર્ષની સુંદરી યુવતી એક અશોક વૃક્ષ તળે બેસીને ગાઇ રહી હતી. ગાયનનો સ્વર ઘણોજ કોમળ અને મીઠો હતો, એથી મદનને તેને સાંભળવાની સ્વાભાવિકજ ઇચ્છા થઈ આવી. તેણે વિચાર્યું કદાચ તે યુવતી પોતાને ત્યાં આગળ ગએલો જોઇને ગાયન ગાતી બંધ થઇ જશે અને મનની ઇચ્છા મનમાંજ રહી જશે. આથી તે તે અશોક વૃક્ષની પાછળના ભાગમાં આવેલા

એક લતાવિતાનમાં જઇને ચૂપકીથી ઉભો રહ્યો તથા એક ચિત્તથી તે લલિતાંગી લલનાનું મધુરૂં ગાયન સાંભળવા લાગ્યો. છેવટે ગાયન બંધ થયું અને તે યુવતી પોતાની સખીઓ જ્યાં આગળ ફૂલ વીણી રહી હતી તે તરફ ચાલતી થઇ. તેના થોડેક દૂર ગયા પછી મદન પણ તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો. એવામાં અચાનક તેને પોતાની સ્હામે એક તરૂણીઓનું ટોળું દેખાયું. જે તરૂણીઓ રૂપમાં રંભા, મેનકા આદિ અપ્સરાઓ કરતાં કોઇ પણ પ્રકારે ન્યુનતાવાળી નહોતી. તે સ્ત્રીઓના સમુદાયમાં પૂર્વોક્ત ગાયન ગાનારી યુવતી પણ મળી ગઇ. આ વખતે તેની ચાલ ગજગામિની કામિનીના જેવી મંદ મંદ જણાતી હતી. અને પોતાની સખીઓના ખભાપર વારંવાર કોમળ કરકમળનો ધીમો આઘાત કરીને કાંઇક મીઠી મીઠી વાતો પણ કરી રહી હતી. તેની લલિત લહરિયોની લ્હેરો વાયુની લ્હેરોમાં લ્હેકા લઇ રહી હતી. ચંદ્રમાના અર્ધ ભાગ જેવા વિશાળ અને ચળકતા લલાટ પ્રદેશપર ધનુષનાં જેવા ભ્રૃયુગલ શોભાયમાન ભાસી રહ્યાં હતાં. વિશાળ ભાલમાં લાલ ગુલાલના બિન્દુની છટા કાંઇક અપૂર્વજ ભાસતી હતી. નાગણીના જેવો કેશકલાપ નિતંબો સુધી વિરાજમાન હતો, અને નયન ચંચળતામાં મૃગ અને મીનનું પણ માન મટાડતાં હતાં. એના સ્વચ્છ દાંતોને જોઇને જાણે દાડિમની છાતી ફાટી ગઇ હોયની એવો ભાસ થતો હતો. તે સુકુમારી સુંદરીના વર્ણને જોઇને સોનું પીળું પડી ગયું હતું અને વિજળી તરફડી તરફડીને મેઘમંડળમાં છૂપાઇ ગઇ હતી. તેના મુખારવિંદની શોભા પર મોહિત થઇને મકરંદોએ તેને ઘેરી લેવાની તૈયારી કરી લીધી હતી. અધરોને જોવાથી પક્ષિયોના બિંબનો આભાસ થતો હતો. સર્પિણીના જેવી મોહક વેણીને જોઇને મયુરો ચકિત થતા હતા અને કોમલ મધુર વીણા જેવી વાણી સાંભ-

ણીને મૃગલાંઓનો સમુદાય તેને આજૂબાજૂએથી ઘેરીને ચાલતો હતો. અમે સારાંશમાં માત્ર એટલુંજ કહીએ છીએ કે, જો રમા કોમળ કળી હતી તો આ સુંદરી અર્ધ વિકસિત પુષ્પ હતી. જાણે બ્રહ્માએ પોતાની ચતુરાઇનો પરિચય આ નવેલીની રચનામાંજ કરાવી આપ્યો હતો.

એને જોતાંની સાથેજ મદન ચકિત થઇ ગયો અને પાસેની એક પાટલીપર બેસીને તે વિચારવા લાગ્યો કે;—અહા કેવી રમણીક રમણી છે! સુરપતિના આવાસમાં પણ જે લલનાનો અભાવ છે તે મનુષ્ય મનવિમોહિની સ્વરૂપવતી સુંદરી આ ઉપવનમાં ક્યાંથી આવી હશે? શું આ તો કોઇ અપ્સરા હશે કે નાગકન્યાએ પોતાના અનુપમ રૂપનો પરિચય આપવા માટે આ સૃષ્ટિપર જન્મ ધારણ કર્યો હશે? શું આ કમળવિહીન લક્ષ્મી તો વિષ્ણુદેવતાને નહિ શોધી રહી હોય? પણ ગમે તે હો મારે તેની સાથે શું પ્રયોજન છે? જે રમણીય ઉદ્યાનની પુષ્પકલિકા સમાન કોમળ રમાએ મારા હૃદયમંદિરમાં પોતાની પ્રણયપ્રતિમાની સ્થાપના કરી છે તેનું વિસ્મરણ કરીને મારે આ અન્ય પ્રમદાની સુંદરતાની પ્રશંસા શા માટે કરવી જોઇએ? જેણે પોતાના પ્રબળ આકર્ષણથી મને વનેવનમાં ભટકવાને પણ ઉશ્કેરી ચૂકેલો છે તેવી મધુરી રમાને ભૂલી જઇને હું આ પરનારીમાં શા માટે આસક્ત થાઉં છું?' મને તો રમાના કરતાં વધારે સુંદર એવી કોઇ પણ સુંદરી ત્રૈલોક્યમાં પણ જણાતી નથી. રમા સુંદરતાની આદર્શ પ્રતિમા છે; પ્રણયનો ભંડાર છે, રૂપનો ખજાનો છે તેના કરતાં મને તો આ વિશાળ વિશ્વમાં કોઈ પણ સુંદરી વિશેષ સુંદર ભાસતી નથી. પણ હા—તેમ છતાંયે વિધાતાએ આ સુંદરીને બનાવવામાં પોતાની અદ્‌ભુત રચનાનું દિગ્દર્શન કરાવીને તેને જે રૂપ આપ્યું છે તે તો ખરેખર અવર્ણનીયજ છે." એવામાં એ સુંદરી પો-

તાની સખીઓ સાથે આ પ્રમાણે વાતચીત મદનની પાસે જ આવી પહોંચી.

તે સુંદરીએ પ્રથમ પોતાની એક સખીને સંબોધીને કહ્યું કે; “સુંદરી સરલા! આ કોઇ પ્રવાસી જણાય છે. શું પરમેશ્વરની સૃષ્ટિમાં આવા સુંદર પુરૂષો પડેલા છે. અહા! શી કાર્તિકેયના સમાન કમનીય છે તેની મૂર્તિ. મોહક મજાની! શી સુંદરતા છે એના અંગોઅંગમાં ઉભરાણી! તે પોતાના રૂપના આકર્ષણથી ચંચલ મનની કામિનીના દિલને એક પળવારમાં ચોરી લે તેમ છે. ચુંબક જેમ લોહને પોતાના ભણી આકર્ષે છે, તેવી રીતે આ મદનમૂર્તિ તરૂણ પ્રમદાઓના ચિત્તને સહજમાંજ પોતાના તરફ આકર્ષી લેવાની શક્તિ ધરાવે છે. ધન્ય વિધાતા! તને ધન્ય છે! તેં આવા આવા મોહક તરૂણોની રચના કરીને તારી રચનાશક્તિનો આબેહુબ ચિતાર દર્શાવવામાં કોઇ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા રહેવા દીધી નથી.”

આ સાંભળીને સરલાએ પોતાની બીજી સહચરીને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે;—“પ્રમદા! જરા જોતો ખરી, આપણી રાજકુમારી તો એને જોતાંની સાથેજ લટ્ટુ બની ગઇ. તેના રૂપે તેને એટલી બધી મુગ્ધ બનાવી કે જેના યોગે તેણે આપણી લજ્જાને પણ ત્યાગી દીધી.” ત્યાર પછી તેણે રાજકુમારી નલિનીને સંબોધીને કહેવા માંડયું કે;— “નલિની! શું તારૂં મન પરાયા ધનપર તરાપ મારવાને લલચાયું! તને તેવો વિચાર કરતા પહેલાં જરાં પણ ભાન ન રહ્યું?”

પ્રમદાએ કહ્યું:—“કેમ ન લલચાય? આવા સુંદરરૂપપર કોણ ન વારી જાય? એ તો એવી મનહરણ છબિ છે કે સહજમાંજ રાજકુમારીનું મન લોભાઇ જાય. હજી તો તેના દિલમાં માત્ર અંકુ-